

בעזרת השם יתברך

קונמרם

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיה"ק ירושלים תובב"א

סעודה שלישית פרשת

ויגש תשט"ז

אָנכי אֶרד עִמָּךְ מִצְרִימָה וְאָנכי אֶעֱלֶךְ גַּם עֲלֶיךָ

- דרכו של הישמח משה, כי כל דרש צריך שיתקשר עם הפשט
- ביאור סימן העגלות ופרשת "עגלה ערופה" • במדרש: יעקב הצטער שהוא גרם כי טרף טרף יוסף לפי דעתו • יוסף הצדיק התרחק מעניני עבודה זרה, והינינו דאָהני ליה שנשמר מהחטא וטומאת מצרים • רמב"ם: הדדים תחת ממשלה הכופה נגד הדת נחשב כאילו עובר עב"ז, וצריך לצאת משם • רמב"ם: טעם שאסרה התורה ליהנות מכל עניני עבודה זרה, שמא יצליח בממון זה • כל הבא מעבודה זרה הוא רק לממון ואבדון • ביאר מה ניהם הקב"ה ליעקב על שגידא לצאת מארץ ישראל • שלא "לגרום" הריגת נפש, אפילו במניעת הצלה בשב ואל תעשה • וְאָנכי אֶעֱלֶךְ גַּם עֲלֶיךָ: בני ישראל יצאו ויתעלו מכל הירידות שעוברים עליהם בגלות •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשפ"ב לפ"ק

KolSatmar.com

יצא לאור ע"י מערכת לשון קדשו

כל הזכויות שמורות ואיסור השגת גבול ידוע © Copyright

הקונטרסים שיצאו בשנים שעברו אין רשות להעתיקם ולהפיצם ושארית ישראלי לא יעשו עותק, וכבר נאמר ואל תשכן באהליו עולה (א"ב יא ד).

צו מנדב זיין לרגל א שמחה א יאצייט רופט: 1-718-388-5519

לשון קדשו - קונטרס ריט

35 מינוט) קלאר ***

קול אוצר יהודא
ברוקלין: 718-298-4641
ארץ ישראל: 072-3333419
16→1→1116

ארץ ישראל: 072-3275205
קאנאדא: 438-797-0770
ענגלאנד: 0330-350-3110
פּעקס: 718-650-2970

לשון קדשו צענטראלע נומער:

929-522-1515

דרוק 1 צו הערן די רעקארדינגס: דערנאך #219

פאר הערות דרוק 3

צו מנדב זיין דורכ'ן טעלעפאן (דאנערס): #845-366-2793 1700

• ברכת מזל טוב •

הר"ר וואלף פערל הי"ו

לרגל אירוסיתו הכלה עב"ג החתן יוסף נ"י

בן הר"ר ישכר דוב מארקאוויטש הי"ו

הר"ר יצחק אייזיק גאדינגער הי"ו

לרגל נישואי בנו החתן יחזקאל שרגא נ"י

עב"ג בת הר"ר אהרן נח קליין הי"ו

הר"ר יצחק ברוך שפיטצער הי"ו

לרגל אירוסיתו הכלה עב"ג החתן חנני' יו"ט ליפא נ"י

בן הר"ר אברהם משה פערל הי"ו

הר"ר חיים מרדכי שניטצער הי"ו

לרגל נישואי בנו הכלה עב"ג החתן משה נ"י

בן הר"ר יואל ראזענפעלד הי"ו (בן ר' שמואל)

ברכת רבינו יחול על ראשם, וזכות לימוד תורה דרכים וזכות רביה"ק ז"ע יגן עליהם, ויזכו להעמיד דורות ישרים ומבורכים, ע"ד ישראל סבא, לעטרת תפארת אבותם.

• יהם יעלו לזכרון •

הרב החסיד המפואר, מריבין תורה לעדרים רבות בשנים, רחים ומוקיר רבנו והדרוך צאצאיו כמדת הכנעה וענוה

מוה"ר יחזקאל ז"ל בינער

נפטר עשרה בטבת תשע"ד

בן הגה"צ רבי חיים משה ז"ל

ה' רבוק ומקושר לרביה"ק ז"ע, וזכה לברך מקושר של צדיק בארה"ק בה"ל חידו"ת תשנ"ז-תש"י ובהפצת ספרו"ק ויואל משה

הרב החסיד ירא חמא, עסק בתורה ביגיעה ובשקידה, שפך דמעות בעמדו בתפלה, ועסק בצרכי ציבור באמונה, דבריו הק' של רביה"ק ז"ע היו נר לרגלו

מוה"ר ברוך יהודא ז"ל בן רבי צבי ז"ל

לעפקאוויטש

נפטר עשרה בטבת תשע"ד לפ"ק

הרה"ח רבוק בספרי החת"ס, פעל להדפיס תורות

של משפחת הסופרים, החזיק לומדי תורה בסתר,

והיה רבוק ומקושר לרביה"ק ז"ע

רבי יוסף יודא ע"ה סופר

ב"ר אליעזר ישראל מרדכי אפרים פישל ז"ל

נפטר יום י"א בטבת תש"פ לפ"ק

האברך חוקר, בעל מדות ומעשים טובים, החזיק תורה, וסייע בגוף ובמזון לחינוך הטהור בארה"ק, שקד בספרי רביה"ק ז"ע ולשון קדשו היה למשיב נפשו בימי צער להתחזק באמונת השי"ת

הר"ר שרגא שמואל ע"ה מיללער

ב"ר משה ז"ל

נפטר ח' טבת תשפ"א לפ"ק

האשה החשובה, אשה יראת ה', בעלת צדקה וחסד, השרישה אמונת צדיקים במשפחתה, ועשתה ביתה אכסניא לחכמים

מרת שרה ב"ר עזיאל ז"ל

לעפקאוויטש

אשת הרה"ח ר' יחזקאל שרגא ע"ה

נפטרה י"א טבת תשס"ד לפ"ק

לע"ג הר"ר קלונימוס (קלמן) ב"ר מרדכי אהרן ז"ל

KolSatmar.com

א

קושיות ודקדוקים בפסוק אל תירא מִרְדֵּה מִצְרִימָה

וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים לְיִשְׂרָאֵל בְּמִרְאֵת הַלֵּילָה, וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב יַעֲקֹב, וַיֹּאמֶר הַנְּנִי. וַיֹּאמֶר וּגְוִי אֶל תִּירָא מִרְדֵּה מִצְרִימָה, זָאֻלֶּסֶט דִּיךְ נִישְׁט פֿאַרְכֶּטן צו גִּיין קִיין מִצְרַיִם, כִּי לְגֻוי גְּדוֹל אֲשִׁימָךְ שָׁם, וּוִייל דָּאָרְטן וועל איך דִּיךְ מֵאָכֶן פֿאַר אַ גְּרוֹיִם פֿאַלֶּךְ. אָנְכִי אָרְד עִמָּךְ מִצְרִימָה וְאָנְכִי אַעֲלֶךְ גַּם עֲלֶיהָ, וְיוֹסֵף יִשִּׁית יָדוֹ עַל עֵינֶיךָ.

ב

קושיא א

צ"ב להבין מה שנאמר ליעקב אל תירא מִרְדֵּה מִצְרִימָה "כִּי לְגֻוי גְּדוֹל אֲשִׁימָךְ שָׁם", דמה נחמה הוא ואת על מה שדאג יעקב על שהווקע לצאת מארץ ישראל לחוץ לארץ

א) איז שווער לכאורה, אַז אילמלי ס'איז אים שלעכט געפֿאַלן אַז ער האָט געדאַרפֿט אַרויסגיין קיין חוץ לארץ, אַז ער דאַרף אַרויסגיין פון ארץ ישראל קיין חוץ לארץ, נו וואָס האָט מען אים אויף דעם געענטפערט אַל תִּירָא, דו זאָלסט דִּיךְ נישט פֿאַרְכֶּטן, ס'האָט [דאָךְ] אים וויי געטון על שהווקע לצאת מארץ ישראל לחוץ לארץ*, וואָס האָט מען אויף דעם געענטפערט כִּי לְגֻוי גְּדוֹל אֲשִׁימָךְ שָׁם, ער איז [דאָךְ] נאָךְ אַלץ אין חוץ לארץ.

ער האָט דאָךְ געקענט ווערן אַ גֻוי גְּדוֹל אין ארץ ישראל [אויך]. וואָס האָט ער אים מיט דעם פֿאַרענטפערט, דעם וואָס ער האָט אים געזאָגט אַל תִּירָא מִרְדֵּה מִצְרִימָה, אַז ער זאָל נישט פֿאַרְכֶּטן אַז ער גייט קיין מִצְרַיִם, אָבער ער איז נאָךְ אַלץ אין מִצְרַיִם, נישט אין ארץ ישראל, [און] די זעלבע זאָךְ וואָלט ער געקענט האָבן דאָרט, ס'איז דאָךְ נאָךְ ווייטער דעם וואָס ס'האָט אים וויי געטון.

יעקב אבינו האָט געוואוסט [גם מעיקרא] אַז דער בורָא עוֹלָם איז אַ כּל יָכוֹל, ער קען אים אַלדינגס העלפֿן דאָרט [במִצְרַיִם] אויך. אָבער דאָס אַליין, אַז דאָס איז געווען די סיבה וואָס פֿאַר יעקב האָט וויי געטון [על שהווקע לצאת לחוץ לארץ], וואָס האָט מען אים געענטפערט כִּי לְגֻוי גְּדוֹל אֲשִׁימָךְ שָׁם.

ג

קושיא ב

וכן צ"ב מהו התשובה על היציאה לחוץ לארץ, באומרו אָנְכִי אָרְד עִמָּךְ מִצְרִימָה וְאָנְכִי אַעֲלֶךְ גַּם עֲלֶיהָ

ב) [וכן מה תירץ לו באומרו] אָנְכִי אָרְד [עִמָּךְ מִצְרִימָה] וְאָנְכִי אַעֲלֶךְ גַּם עֲלֶיהָ, איך וועל דִּיךְ אַמאָל [נאָךְ] אַרויסנעמען. אָבער 'דערווייל' איז ער דאָךְ דאָרטן.

ד

קושיא ג

מה בא לרבות באומרו "גם" עֲלֶיהָ

ג) און וואָס איז דער "גם" עֲלֶיהָ, [מה בא לרבות בזה].

ה

קושיא ד

וכן צ"ב מהו התשובה על זה באומרו וְיוֹסֵף יִשִּׁית יָדוֹ עַל עֵינֶיךָ

ד) [וכן באומרו] וְיוֹסֵף יִשִּׁית יָדוֹ עַל עֵינֶיךָ. וואָס איז די נפקא מינה מיט יוסף.

* מלשון רש"י (מ, ג): אל תירא מִרְדֵּה מִצְרִימָה. לפי שהיה מיצר על שנוקע לצאת לחוצה לארץ.

[והלא] ער האָט נישט מורא געהאַט אַז ער וועט נישט האָבן וואָס ס'פעלט אים, ווידע שיתקיים אצלו הכתוב: דורשי ה' לא יחסרו כל טוב (תהלים לד, יא), ער האָט זיך אַוודאי פאַרלאָזט אויפן באַשעפער, מי לָנו גְדוֹל [פון] יעקב אבינו, ער האָט געהאַט דעם אַמְת־דיגן בטחון אַז ס'וועט אים נישט פעלן.
וואס כן יש להבין וואָס האָט ער אים געטרייסט ויִוסֶּף יִשִּׁית יְדוֹ, וואָס איז אַ נפקא מינה [אז] ויִוסֶּף יִשִּׁית יְדוֹ.

1

קושיא ה

ווער קשה במה שמסיים "ויוסף ישיט ידו על עניו", והלא התחיל בענין גדול מזה, שאמר לו "אנכי אֶרְדֶּה עִמָּךְ מִצְרָיִם, והינינו שהקב"ה בעצמו ישיגה עליו, וכענין שנאמר אצלו בעבר וְהָיָה ה' נֹצֵב עָלָיו (ה) (ווער קשה בזה, והלא) פריער האָט ער דאָך אים הערשט געזאָגט "אֶנְכִי אֶרְדֶּה עִמָּךְ, ער האָט אים געטרייסט אַז "איך" וועל מיט דיר זיין, נאָכדעם האָט ער אויסגעלאָזט [מיט] "יוסף".

[והלא] אַלץ איז העכער אַז דער בורא כל עולמים אַליינס וועט אויף אים אַכט געבן. [וועל דרך שנאמר אצלו] (ויצא כח, יג) וְהָיָה ה' נֹצֵב עָלָיו וַיֹּאמֶר, ווי דער מדרש זאָגט פּרשׁת ויצא², [אז] הקדוש ברוך הוא אַליין איז געשטאַנען איבער אים און אַכט געגעבן.

פאַרוואָס לאָזט זיך אויס אַז יוסף האָט אויף אים אַכט געגעבן, מיט דעם האָט ער אים געטרייסט? ער האָט דאָך אַנגעהויבן בעסער!

2

ובכל אופן הוא 'שינוי' הענין, שהתחיל בְּאֶנְכִי וּמִסִּים בְּיוֹסֶף, וצ"ב למה הוצרך לומר לו גם אודות יוסף ובוכלל צריך טעם לשינוי הדברים, והלא [פֶּתַח בְּחִבָּת וְסִים כְּפֹדֶת, ער הייבט אָן [אז] דער בורא כל עולמים אַליין וועט אים העלפן, "וְאֶנְכִי אֶעֱלֶךָ גַּם עָלָה, וּמִסִּים "וְיוֹסֶף" יִשִּׁית יְדוֹ עַל עֵינָיִךְ].

² בבראשית רבה (ויצא טט, א): משל לבן מלכים שהיה ישן על גבי עריסה, והיו זכובים שוכנים עליו, וכיון שבא מניקתו, שחה עליו מניקתו וברחו מעליו. כך בתחלה וְהָיָה מִלֵּאכִי אֱלֹקִים עֲלֵיךְ וְיִרְדִּים בוֹ (ויצא כח, יא), כיון שנתגלה עליו הקב"ה ברחו מעליו.

ובגמרא חולין (צא:): כתיב והנה מלאכי אלקים עולים ויורדים בו וכו'. תנא, עולין ומסתכלין בדיוקנו של מעלה [פירש"י: פרצוף 'אדם' שבאריבע חיות (שבמרכבה, שהוא) בדמות יעקב], ויורדין ומסתכלין בדיוקנו של מטה, בעו לסכוניה [מחמת קנאה], מיד וְהָיָה ה' נֹצֵב עָלָיו [לשמרן]. אמר רבי שמעון בן לקיש אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאמר, כאדם שמניף על בנו [במניפה, להצילו מן השרב].

ויעיין עוד בבמדבר רבה (ד, א) [ובתחומא במדבר (סימן יט)]: הדא הוא דכתיב (ישעי' מג, ד) מֶאֱשֶׁר יִקְרָתָּ בְּעֵינֵי נִכְבְּדָתָּ [וְאֵיךְ תִּהְיֶה] וגו'. אמר הקב"ה ליעקב, יעקב, הרבה אַתָּ יקר בעיני, שכביכול קבעתי איקונים שלך בכסאי, ובשמך המלאכים מקלסין אותי ואומרים (תהלים מא, ד) בְּרוּךְ ה' אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל מִהָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם וכו'. דבר אחר מֶאֱשֶׁר יִקְרָתָּ וגו' אמר הקב"ה ליעקב, הרבה יקר בעיני, שכביכול אני ומלאכי השרת שלי יצאו לקראתך בצאתך לילך לפדן ארם, ובביאתך. בשעה שיצאת מה כתיב, וַיֵּצֵא יַעֲקֹב וגו' וַיִּפְּגַע בְּמִקְוֵם וגו' וַיַּחֲלֶם וְהָיָה סֵלֶם וגו' וְהָיָה ה' נֹצֵב עָלָיו וגו', אמר רבי הושעיא אשרי ילוד אשה שכך ראה המלך ופמליא שלו נצבים עליו ומשמרים אותו וכו'.

³ מלשון הגמרא בבא קמא (כז). פֶּתַח כְּפֹדֶת וְסִים בְּחִבָּת. שהקשו כן על המשנה שהתחיל דבריו בענין פד, ומסיים דבריו בענין חִבָּת. ומשם נשאל לשון זה בספרים, להקשות על מי שמתחיל בענין אחד ומסיים בענין אחר. - ולעניינו הכוונה כאן שהתחיל בדבר גדול כעין חבית שהיא גדולה, ומסיים בדבר קטן כעין כד שהיא קטן.

ח

קושיא ודקדוקים בפסוק וַיֵּרָא אֶת הָעֲגֻלֹת

וַיֵּרָא אֶת הָעֲגֻלֹת, פירש"י סימן מסר להם כשפירש ממנו היה עוסק בפרשת "עגלה ערופה"

[בפסוק] וַיֵּרָא אֶת הָעֲגֻלֹת, [כתיב] וַיִּדְבְּרוּ אֵלָיו [את כל] דְּבָרֵי יוֹסֵף [אשר דבר אֵלֵהם וַיֵּרָא אֶת הָעֲגֻלֹת אֲשֶׁר שָׁלַח יוֹסֵף לְשֵׁאת אֹתוֹ וַתְּחִי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם].

זאגט דאך רש"י, סימן מסר להם, אז דאס גייט ארויף [אז יוסף] ער האט איבערגעגעבן א סימן [להשכטים לומר ליעקב, אז] כשפירש ממנו האט ער עוסק געווען אין די פרשה פון עגלה ערופה.

איבערדעם שטייט [וַיֵּרָא אֶת] "הָעֲגֻלֹת" אֲשֶׁר שָׁלַח "יוסף", און ס'שטייט נישט אסר שלח "פרעה", דאס איז דער סימן, "הָעֲגֻלֹת" מיינט מען עגלה ערופה. אזוי זאגט דאך רש"י, און ס'איז א מדרש חכמינו ז"ל.

ט

קושיא ו

וצריך ביאור לפי הדרש הזה דהאיך יקושר זה עם המשך הפסוק

אֲשֶׁר שָׁלַח יוֹסֵף לְשֵׁאת אֹתוֹ, דמוכח דמיירי כפשוטו מן עגלות ממש

ו) איז לכאורה אויך עפעס א פלא, ער נעמט עס ארויס אינגאנצן פונעם פֿשט, [אז] "עגלות" איז נישט טייטש "וועגן" [=וועגענער כפשוטו, נאָר עגלה ערופה].

[וצריך ביאור דהאיך יתקשר זה בהמשך הפסוק, דהלא] ער זאגט דאך [הָעֲגֻלֹת אֲשֶׁר שָׁלַח יוֹסֵף] לְשֵׁאת אֹתוֹ, מ'זאל אים טראָגן, [און] טראָגן קען מען נאָר אין "וועגן", נישט אין "עגלה ערופה".

י

קושיא ז

ובכלל צריך ביאור האיך יתקשר "הַדָּרֶשׁ" דהוא עגלה ערופה, עם "הַפֿשט" דהוא עגלות ממש

ז) [וועד דהלא] דער פֿלל איז [אז] יעדער דָּרֶשׁ [צריך להתקשר עם הפשט], טאָקע אָמַת [אז] דער דָּרֶשׁ איז עקסטער פונעם פֿשט, אָבער 'אינגאנצן אַרויס' פונעם פֿשט [אין דרוש כ]. ובכאן הלא ער נעמט דאך ארויס דעם פסוק [פונעם פֿשט], ס'איז דאך גאָרנישט 'דער' מציאות, ס'איז גאָרנישט 'דעס'.

עפעס מוז האָבן אַ שייכות, דער דָּרֶשׁ מוז זיך אָנקערן מיטן פֿשוט'ן פֿשט אויכעט, עפעס אַ שייכות ברויך עס האָבן.

^ה ברש"י (מה, כז): אַתְּ כָל דְּבָרֵי יוֹסֵף. סימן מסר להם, במה היה עוסק כשפירש ממנו, בפרשת עגלה ערופה. זהו שנאמר וַיֵּרָא אֶת הָעֲגֻלֹת, אֲשֶׁר שָׁלַח יוֹסֵף, ולא נאמר אשר שלח 'פרעה': וַתְּחִי רוּחַ יַעֲקֹב. שרתה עליו שכינה שפירשה ממנו.

^ה בבראשית רבה (צד, ג): וַיֵּרָא אֶת הָעֲגֻלֹת וכו'. ר' לוי בשם ר' יוחנן בר שאול, אמר להם [יוסף להשכטים] אם יאמין לכם הרי מוטב, ואם לאו אתם אומרים לו בשעה שפרשתי ממך לא בפרשת עגלה ערופה הייתי עוסק [בתמיא], הדא הוא דכתיב וַיֵּרָא אֶת הָעֲגֻלֹת וַתְּחִי רוּחַ.

ועוד בבראשית רבה (צד, ג) [וכן הוא בתנחומא (סימן יא)]: כיון שהלך לו יוסף מאצלו, היה יודע באיזה פרק פירש ממנו, שהיה משנה אותו. כיון שבאו אחי יוסף אצלו ואמרו לו עוד יוסף חי ויפג לבו, נזכר באיזה פרק פירש הימנו, ואמר בלבו יודע אני שבפרק עגלה ערופה פירש ממני יוסף, אמר להם אם אתם יודעים באיזה פרק פירש ממני אני מאמין לכם. אף יוסף היה יודע באיזה פרק פירש הימנו, מה עשה יוסף, נתן להם עגלות, שנאמר (מה, כא) וַיִּתֵּן לָהֶם יוֹסֵף עֲגֻלֹת עַל פִּי פְרָעָה, ללמדך שבכל מקום שהיה יעקב יושב היה עוסק בתורה, כשם שהיו אבותיו, ועד עכשיו לא נתנה תורה וכו'.

יא

דהלא כלל גדול הוא כי כל דרש צריך שיהיה לו שייכות עם הפשט, וכידוע דרכו של הישמח משה בזה

דאס איז דאך דער כלל, אייביג זאג איך דאך אזוי.

דער זיידע זכרוננו לברכה דער ישמח משה זאגט אויך [אייביג] אויף דעם דרך', אלעמאל צו פארענטפערן דעם פשט מיטן דרש, וואס איז דער שייכות.

יב

קושיא ח

במדרש: כשראה יעקב העגלות, ידע שבודאי לא חטא יוסף באשת פוטיפר. וצ"ב

(ח) ס'שטייט אין מדרש, דער טאטע זכרוננו לברכה אין קדושת יום טוב' ברענגט ער א מדרש', כשראה יעקב את העגלות אשר שלח יוסף לשאת אתו, אמר בוודאי אני יודע שיוסף לא חטא באשת פוטיפרע.

[נוצריך ביאור האך ידע והבין יעקב את זאת, על ידי העגלות אשר שלח יוסף].

יג

קושיא ט - מתוך הדרוש

[לעיל כתיב שאמר להם יוסף ועתה לא אתם שלחתם אתי הנה כי האלקים, וישימיני לאב לפרעה ולאדון לכל ביתו ומשל בכל ארץ מצרים, מהרו ועלו אל אבי ואמרתם אליו בה אמר בנך יוסף שמיני אלקים לאדון לכל מצרים. וכן עשו השבטים, וכדכתיב ויגדו לו לאמר עוד יוסף חי וכי הוא משל בכל ארץ מצרים.]

(ט) וצריך ביאור לאיזה צורך צוה להם יוסף לומר כן ליעקב, וכי יוסף הצדיק היה אוהב כבוד, או היה מבקש ממשלות].

יד

ישוב הקושיות בפסוק ויֵרָא אֶת הָעֲגֻלֹת

הקדמה לישוב קושיא ו-ח

דאס ענין דערפון, [לבאר] וואס ער [יוסף] האט דא זיי באפוילן^ט [מיט] די פרשה פון עגלה ערופה.

¹ וכו' שמפרש בישמח משה על דרך זה בהרבה מקומות. וז"ל הישמח משה בפרשת בראשית: והדרש יוצא מעומק הפשוט ומוכרח מהפשוט וכו', אבל העיקר מוכרח מעומק הפשוט, וזו חכמה נפלאה בדרשת רז"ל, ותהלה לקל יתברך אני דרךתי בדרך הזה בהרבה דרשות רז"ל עצמו מספר, והוא נכון מאוד למבין.

ובפרשת תולדות כתב: והפשוט והדרש אחד, כדרךכי לפרש בכל מקום. וז"ל בפרשת בשלח: וכבר הקדמתי בכמה מקומות דהסגנון הוא כך על דרשת רז"ל, דאין המקרא יוצא מידי פשוטו, רק מעומק הפשוט יובן הדרש, והדרש הוא הפירוש של הפשט, דבלא הדרש לא יובן הפשוט, והרמז הוא סעד להפירוש, דמה שמוכח מתוך עומק כוונת הפשוטו, על ידי הרמז הוא מפורש. ובפרשת אמור כתב: ואף שדרשו רז"ל (יבמות קיד.) להזהיר גדולים על הקטנים, אין מקרא יוצא מידי פשוטו, והדרש יוצא מעומק הפשוטו, כדרכינו בכל מקום.

² בקדושת יו"ט בפרשתו (בפסוק וירא את העגלות).

³ הוא מדרש פליאה המובא בקצת ספרים. - ועיין קרוב לזה בבראשית רבה (צד, ג) המובא לעיל (ריש הערה ה), דלאחר שהביא הסימן של פרשת עגלה ערופה, ושעל זה נאמר ותתי רוח יעקב, סיימו שם וז"ל: ויאמר ישאל ירב, רב כוחו של יוסף בני, שכמה צרות הגיעוהו ועדיין הוא עומד בצדקו הרבה ממני, שחטאתי שאמרתי (ישעי' מ, כז) נסתרה דרכי מה, ובטוח אני שיש לי במה ירב' טובך [אשר לפתך לראיך] (תהלים לא, כ).

^ט היינו שיוסף צוה כן להשבטים למסור סימן זה ליעקב.

טו

השלחות ששלח יעקב ליוסף מעמק חברון, לילך אל אחיו, זה גרם וירידתו של יוסף הצדיק לארץ מצרים. וכמו שאמרו חז"ל שזה היה הכנה לכל גלות מצרים, לקיים העצה העמוקה שנאמר לאברהם שקבור בחברון

דער אַמֶת איז, דעם שליחות וואָס ער [יוסף] איז געאַנגען נאל אחיו בשליחות אביו, כדכתיב [וַיִּשְׁלַחְהוּ מַעֲמֶק חֶבְרוֹן] (וישב לו, יד), זאָגט רש"י - רש"י ברענגט עס אויך, [און] ס'איז אַ מדרש חכמינו ז"ל - [שדרשו בלשון הפסוק] "מַעֲמֶק" [חברון], איז דען חברון בעמק, אלא מעצה עמוקה של אותו צדיק הקבור בחברון, שנאמר לו (לך טו, יג) כִּי גֵר יִהְיֶה זֶרַעְךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם.

דעם שליחות איז געווען, דאָס איז געווען אַ הֶכְנָה געווען שוין אויף גלות מצרים.

ער [יעקב] האָט אים געפירט, יוסף, [ער האָט אים] האָט באַלייט"ב [צו] די ברודער"ב. [און] פון דעם איז דאָך געווען דאָס הַשְׁתַּלְשֻׁלִּית [און] די גלגולי סבות [של] "גלות מצרים", ווייל דאָס האָט געברענגט יוסף אויף מצרים, [וואָס מיט דעם] האָט זיך אָנגעהויבן דאָס גלות.

טז

ועל ידי זה נגרם שבא יוסף למצרים שהיה מקום עבודה זרה ושטופי זמה, ומעשיהם מקולקלים מכל האומות, והוצרך שם יוסף להשמר בזהירות יתירה להתגבר שם על נסיונות קשים

[און] ער איז [דורכדעם] געקומען אין מצרים, אַ מקום וואָס ס'איז געווען מיט טומאת עבודה זרה, [און] עֲרֹת הָאֶרֶץ", [שהיה מקום של] שטופי זמה"ט, און כל מיני טומאות, [וכאזהרת הכתוב] (אחרי יח, ג) כְּמַעֲשֵׂה אֶרֶץ מִצְרַיִם נִלָּא תַעֲשׂוּ, ופירש"י מהתורת כהנים, מלמד] שמעשה אֶרֶץ מִצְרַיִם היו מקולקלין יותר מכל האומות.

יז

[ועל כל פנים] ער האָט דאָ געדאַרפט קומען קיין מצרים, האָט ער דאָך געדאַרפט האָבן גרויס זְהִירוּת [און] ער זאָל נישט אַריינפאלן, יוסף.

יח

וכמו שגם ביעקב נאמר דמתחילה וַיִּפֶּגַּ לְבֹו כִּי לֹא הֶאֱמִין לָהֶם, עד שאמר רב עוד יוסף בְּנִי חֵי, וכיאר האור החיים הק' דהכוונה שהיה לו חידוש ורבותא על שעמד יוסף בצדקו

[ונכמו שמצינו בפרשתו, כי] יעקב אבינו האָט זיי דאָך נישט געגלייבט [מתחילה, כדכתיב ויפג לבו כי לא האמין להם, ואחר כך אמר בהתפעלות] רב עוד יוסף בְּנִי חֵי, אַזוי ווי זיי טייטשן

^ב 'ברש"י שם: מעמק חֶבְרוֹן. והלא חברון בהר, שנאמר (שלה יג, כב) וַיֵּצְאוּ בְּנֵיכָא עַד חֶבְרוֹן, אלא מעצה עמוקה של אותו צדיק הקבור בחברון, לקיים מה שנאמר לאברהם בין הבתרים כי גֵר יִהְיֶה זֶרַעְךָ.

^א 'בבראשית רבה (פר, יא): וַיִּשְׁלַחְהוּ מַעֲמֶק חֶבְרוֹן. והלא אין חברון נִתְּנָה אלא בהר, וכתיב וַיִּשְׁלַחְהוּ מַעֲמֶק חֶבְרוֹן. אמר רבי אחא, הלך להשלים אותה העצה 'העמוקה' שנתן הקב"ה בינו ובין 'חבר הנאה' שהיה קבור בחברון, וַיִּצְדָּקוּ וַעֲנוּ אֹתָם (לך שם).

ובגמרא סוטה (יא): וַיִּשְׁלַחְהוּ מַעֲמֶק חֶבְרוֹן. אמר רבי חנינא בר פפא, בעצה עמוקה של אותו צדיק שקבור בחברון, דכתיב דַּע תָּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה זֶרַעְךָ.

^ב פירוש: באַגלייט. ורבינו נהג שלא הזכיר לשון 'באַגלייט' על החיים, אלא לשון 'באלייט', וכפי שנהגו בבית ראפשיץ (אשר רבינו היה חתן הרה"ק מפלאנטש מגוע בית ראפשיץ).

^ג כמבואר באור החיים הק' (וישב לו, יג): לָכֵּה וְאַשְׁלַחְךָ וְגו'. פירוש לָכֵּה אצל אחיך, ואם אתה חושש לשנאתם, הנני מלווהך בשולחך בדבר מצוה, שתלך בשליחותי, ושלוחי מצוה אינם ניזוקים (פסחים ח:).

^ד עיין בקהלת רבה (ט, ט).

^{טו} עיין רש"י וירא (כ, טו).

דאָך דעם (פסוק), דער אור החיים הקדוש^ט, און נאָך פריער, ס'זעט נאָך אויס [אזוי] אין דברי חכמינו ז"ל^ז. [כי יעקב אבינו] ער האָט זיך שווער געגלייבט אַז ער איז געבליבן אין מצרים די גאַנצע צייט און ער איז געבליבן ביי דער קדושה, ער איז נישט חלילה נפגם געוואָרן.

יט

וכן בפסוק מספר זאת לרבותא ויוסף היה במצרים, וכפירש"י דבא להודיעך צדקתו של יוסף, שהיה במצרים ונעשה מלך, ועמד בצדקו

דער פסוק זאגט דאָך אויך, ער דערציילט (שמות א, ה) ויוסף היה במצרים, ער דערציילט מיר אַ רבנותא, אַז כאַטשיג ער איז געווען אין מצרים איז ער עמד בצדקו^י. איך מוז האָבן אַן עקסטערער פסוק, אַ יתור, ער זאָל דערציילן פאַר אַ רבנותא.

ב

ומכל זה מוכח שהיה בזה רבותא גדולה, לעמוד בצדקתו בהיותו איש אחד בלבד בתוך גודל טומאת מצרים מסתמא איז דאָס אַ גרויסע רבנותא, [ווייל] ס'איז נישט מדרגה הטבע אויס, אַז ער זאָל זיין 'אין מצרים' ויהא נשאר בצדקו.

איבערהויפט [אז] ער האָט נאָך אַזוינס 'מיטגעמאַכט', [כי מתחילה היה] בְּשִׁבְיָהּ, בגלות, אין בית האַסורים. [און] דערנאָכדעם איז ער געווען אַ מושל, און ער איז געווען 'אין די מלוכה' מיט די אַלע רשעי ארץ צוזאַמען, און ער איז געבליבן 'יוסף הצדיק'.

דאָס איז אַן ענין הפלא ופלא, זאָגט עס דער פסוק פאַר אַ רבנותא - [ווייל] ס'איז נאָכנישט געווען אַזאַ נסיון [כיצא בו] - וויאָזוי ער איז דאָס אַלעס דורכגעגאַנגען, און ער זאָל בלייבן אינגאַנצן 'יוסף הצדיק'.

כא

ועל כן חשש יוסף דאף כשישמע שהוא חי, ידאוג יעקב על מה שהוא גרם הליכת יוסף למצרים, ולזה מסר לו סימנים שמוה יתוודע ליעקב שיוסף חי וגם עומד בצדקו

נועל כן יען כי יעקב גרם לכל זה, במה ששלח ליוסף לילך אל אחיו (כדלעיל באות טו), על כן חשש יוסף דכשישמע יעקב שהוא במצרים, יהא דואג יעקב על מה שהוא גרם לו זאת, דשמא הוּיָק לו ליוסף

^ט באור החיים הק' (מו, ל): ויאמר ישראֵל אל יוסף אַמֻּתָּה הַפֶּעַם [אַחֲרֵי רְאוּתִי אֶת פָּנָיִךְ כִּי עוֹדָךְ חַי]. נראה לומר בדקדוק אומרו כי עוֹדָךְ חַי, ולא הספיק לומר אַחֲרֵי רְאוּתִי פָּנָיִךְ, והדבר מובן כי חי הוא. גם צריך לדעת למה לא אמר יעקב כן כשברוהו האחים כי יוסף חי, ומצינו שהאמין כשראה העגלות, ונתתי רוח וגו', ומה דבר חדש ראה. - אכן כוונת דברי יעקב הם, כי יוסף שנתבשר כי עודנו חי, זה הועיל לדעת שישנו במציאות, אבל עדיין לבו דָּוָי עליו, לצד היותו בין האומות שֶׁפֶל, עֲבֹד מִשְׁלִים (עי' ישעי' מט, ז), אַם עוֹדֵנוּ בַּצְדָקוֹתָ וְלֹא כְּהִתָּה עֵינֵנוּ וְלֹא נִס לִיחוֹ, או לצד היותו מובדל ממנו ונתן תוך הקליפות, וכפרט טומאת מצרים, ומה גם לצד מה שֶׁעָבְרוּ מִרוּחַ הַקֹּדֶשׁ שֶׁאִמְרָ טוֹרֵף יוֹסֵף, חִיָּה רָעָה אֶכְלָתָהּוּ (עי' בראשית רבה פר, יט). ודבר ידוע הוא כי הצדיקים יותר יחפצו בהעדר הבן, בהיותו בן מביש, ומה גם יעקב הצדיק. אשר על כן לא היתה שמחתו שלימה מִסָּפֵק זה, עד וַיֵּרָא אֵלָיו, והכיר בו בפניו, כי הכרת הפנים חֲנֻנָּה באיש, וכמו כן מצינו לצדיקים שְׁלֵמִים וכן רבים שהכירו ברושם הפנים מעשה אדם, ומכל שכן יעקב אבינו שיכיר. לזה כשהכיר בו, אמר אליו אַמֻּתָּה הַפֶּעַם, פירוש הפעם הזאת בראיתך, ולא מקודם כשנתבשרת, והטעם אַחֲרֵי רְאוּתִי פָּנָיִךְ והכרתי בהם שְׁעוֹדָךְ חַי, פירוש צדיק כמקודם, ולא נשתנה דיוקן ממות שהיה, אלא עוֹדָךְ חַי, כי הצדיקים קרויים חיים (ברכות יח).

^י בבראשית רבה (צד, א) המובא לעיל בהערה ח. ובוזרה הקדוש (ויגש ריא): כְּדִין פִּינֵן דְּחָמָא יַעֲקֹב וְאַסְתָּכַל דְּהָא תַקֻּנָּא לְחִתָּא אֲשֶׁתְּכַלל כְּגוֹנוֹא דְּלִיעֵלָא, כְּדִין אֲמַר אַמֻּתָּה הַפֶּעַם וגו' כִּי עוֹדָךְ חַי, דְּאַתְקִימְתָּ כְּרֹזא דְּכִרְתִּי קְדִישָׁא, דְּאֶקְרִי חַי הַעוֹלָמִים, וּבִגִּין כֵּךְ כִּי עוֹדָךְ חַי.

^י וכמו שמפרש שם רש"י: וְיוֹסֵף הָיָה בְּמִצְרַיִם. והלא הוא ובניו היו בכלל שבעים, ומה בא ללמדנו, וכי לא היינו יודעים שהוא היה במצרים. אלא להודיעך צדקתו של יוסף, הוא יוסף הרועה את צאן אביו, הוא יוסף שְׁהָיָה בְּמִצְרַיִם וְנַעֲשָׂה מֶלֶךְ, וְעָמַד בְּצַדְקָו. - [ומקורו בספרי (האזינו פסקא בט)].

מה שהיה בתוך ערות הארץ טומאת מצרים ח"ו (וכדיבואר להלן באות נה-נו, ועיין עוד באות מג-מד), ולכן מסר לו הסימן של העגלות ופרשת עגלה ערופה שמזה תיודוע ליעקב שיוסף עומד בצדקו, וכדיבואר להלן.

כב

עוד הקדמה לישוב קושיא ו-ח

הרמב"ם מבאר בטעם שאסרה התורה ליהנות מעבודה זרה ומשמישה, כי מבע האדם שבא מציח באיזה דבר, על ידי זה היה לבו כרוך אחר זה, וחששה תורה שמה יצליח בממון של עבדו ויבא לחשוב ח"ו שיש בזה ממש והיה קשה לו לפרוש הימנה, ולכן אסרה התורה כל דבר הבא מעבודה זרה כדי שיהיה לבינו שלם עם ה' ונרע שכל הבא מעבודה זרה הוא רק למיזין ולאבדון

לאמיר זען.

דער רמב"ם זאגט דאך, פארוואס האָט די תורה – דער רמב"ם זאגט [עס] אין ספר המורה^ט, – פארוואס די תורה הקדושה זאגט (ראה יג, ח) **וְלֹא יִדְבֹק בִּידָּךְ מֵאוֹמָה מִן הַחֵרֶם**, [נואסרה ליהנות מן עבודה זרה]. ווייל טאָמער מ'איז עפעס נהנה פון עבודה זרה, ויש לחוש שיחשוב ח"ו להאמין אחריה.

[ווייל] די טבע פון מענטשן [איז, אז ווען] ס'דאכט זיך זיי, ווען ער זעט ס'איז דערפון אַרויסגעקומען אַ זאך וואָס ס'האָט עפעס געברענגט הַצֵּלָחָה, [נעשה כרוך אחר דבר זה, און] פון דעם קען ער זיך שוין נישט פֿירש זיין.

[וועל כן חששה התורה] טאָמער וועט זיך אים דאכטן [אז] די רגע וואָס ער האָט גענומען מן הַחֵרֶם, אז דעמאלטס איז ער געווען אַ מוֹצֵלָח, וועט ער קלערן אז 'דאָס' האָט אים געברענגט הַצֵּלָחָה, וועט ער זיך נישט פֿירש זיין פון די עבודה זרה. [ולכן] האָט די תורה הקדושה גע'אַסר'ט [לִיטול וליהנות כלום מעבודה זרה ותקרובת שלה, כדי] מ'זאָל וויסן: דאָס איז לְטִמּוּן וּלְאַבְדּוֹן, אַז מ'טאָר פון דעם נישט הִנָּאָה האָבן, פון דעם קאָן נישט זיין קיין הַצֵּלָחָה.

כג

והאיסור הנאה "מעבודה זרה" עצמה, מבואר להדיא בפסוק, אבל האיסור הנאה "דתקרובת עבודה זרה" זה נלמד רק בגזירה שוה מן "עגלה ערופה" שנאסרה בהנאה

נאָר אָבער דער פסוק זאָגט נאָר אויף 'חֵרֶם'², [ושהיא] עבודה זרה [עצמה], אָבער אויף תקרובת עבודה זרה^{3א} איז נישטאָ קיין פסוק [להדיא].

^ט בספר המורה (ג, ל): ואמנם איסור ההנאה בעבודה זרה, מבואר מאד [טעמון], שפעמים יקחה לשבור אותה, וישאירה, ותהיה לו למוקש. ואפילו אם שברה ויצקה או מכרה לגוי, נאסרו דמיה בהנאה. וסיבתו, כי הרבה פעמים יחשבו ההמון העמינים המקריים סיבות עצמיות, כמו שתמצא רוב בני אדם אומרים שאחר ששכן פלוני בזה הבית או קנה זאת הבהמה או זה הכלי העשיר והוסיף ממנו, וכי היו מבורכים לו. וכן היה אפשר שיקרה לאיש אחד שתצליח סחורתו וירבה ממנו מן הדמים ההם, ויחשבהו לסיבה, ושברכת דמי הצורה ההיא הנמכרת גרמה לו זה, ויאמין בה, מה שכונת התורה כולה [היא] חיפץ האמונה ההיא, כמו שהתבאר מכל דברי התורה. וזאת היא הסיבה בעצמה באיסור הנאת צפוי נעבד ותקרובת עבודה זרה וכליה, כדי שננצל מן המחשבה ההיא, כי היתה אמונתם בהם בזמנים ההם גדולה מאד, עד שהיו חושבים שיחיו וימיתו, ויפלו טוב ורע מהם, רצוני לומר מן הכוכבים. ומפני זה עשתה התורה חיזוקים להסיר הדעת ההוא, בכרית, ועדים, ושבעות חמורות, ובאלות הנוכרות, והזהיר להשמר לקחת דבר ממנה ולהנות בה. והודיענו יתברך שאם יתערב מדמיה שום דבר עם ממון אדם, יאבד הדבר ההוא כל הממון ההוא ויכלהו, והוא אומרו (עקב ז, כו) **וְלֹא תִבֵּא תוֹעֵבָה אֶל בֵּיתְךָ וְהָיִיתָ חֵרֶם כְּמֹתוֹ וְגו'**, כל שכן שאין להאמין שיש בה ברכה. וכשתעניין בכל המצוות שבאו בעבודה זרה אחת אחת, תמצא סבתם מבוארת, והיא להסיר הדעות הרעות, ולהתרחק מהם עד הקצה האחרון.

² וכלשון הפסוק (ו, כו) **וְלֹא תִבֵּא תוֹעֵבָה אֶל בֵּיתְךָ וְהָיִיתָ חֵרֶם כְּמֹתוֹ**, ששן תשקצנו ותעב תתעבנו כי 'חֵרֶם' הוא. וכן (יג, ח) **וְלֹא יִדְבֹק בִּידָּךְ מֵאוֹמָה מִן הַחֵרֶם**.

^{3א} כגון בהמה שהקריבו לשם עבודה זרה, אבל לא עבדו להבהמה עצמה. דאז נקראת 'תקרובת' עבודה זרה. וכן בשאר דברים שהקריבו או נסכו לעבודה זרה.

נאָר די גמרא לערנט עס אַרויס אין [מסכת] עבודה זרה^כ, אַז תקרובת עבודה זרה איז אסור, לערן איך [עס] אַרויס פון אַ גזירה שוה [שם] פון עגלה ערופה, אַז תקרובת עבודה זרה איז אויך אסור.

דאָס איז שוין געדרינגען נאָר פון עגלה ערופה. אַז [אפילו] דעס איז נישט קיין עבודה זרה אליין, נאָר מ'האָט דאָס 'באַנוצט' צו דער עבודה זרה, פון דעם טאָר מען אויך נישט נהנה זיין. [ווייל] דאָס איז אויך דער זעלבער כח, חלילה דאָס קאָן מוֹשֶׁך זיין. [אַבער] דעס איז שוין געדרינגען [נאָר] פון אַ גזירה שוה פון עגלה ערופה.

כד

ויוסף הצדיק ידע עד כמה צריך להתרחק אף מתקרובת של עבודה זרה, וכל שכן מהעבודה זרה עצמה, והיינו דאָהני ליה שנשמר מכל מיני טומאות מצרים ולא בא לידי חטא

והיינו דאָהני ליה.

יוסף הצדיק האָט געוואוסט ווי ווייט מ'דאַרף זיך היטן פון זיי, ער האָט נישט נהנה געווען מסתמא [כלום מעבודה זרה או תקרובת שלה, ורק נהנה] אַלעס נאָר [פון] וואָס ס'איז געקומען בהשגחה עליונה [צוגעפירט, מצד הקדושה]. [ווייל] ער האָט געוואוסט [דאפילו] תקרובת עבודה זרה איז אסור.

כה

והנה יין נסך, הוא גם כן בכלל תקרובת עבודה זרה, הנלמד מן "עגלה ערופה"

[און] יין נסך^{כב} איז דאָך אויך אין כלל פון 'תקרובת עבודה זרה' טאָקע, [וואָס] דאָס איז געדרינגען פון עגלה ערופה זאָגט דאָך די גמרא.

כו

וכן אפילו סתם יינם שנאסר רק מדרבנן משום בנותיהם, מ"מ מה שהוסיפו לאסור גם "בהנאה", הוא משום שכללו בו כדון יין נסך ממש שאסור בהנאה מן התורה, ובנלמד מן "עגלה ערופה"

[און] אפילו סתם יינם [וואָס] איז [אסור נאָר מדרבנן] משום בנותיהם^{כג}, פונדעסטוועגן "בהנאה" האָט עס נישט געדאַרפט אסור [זיין] וועגן בנותיהם^{כד}, נאָר [וויבאלד] אַז

^{כב} בגמרא עבודה זרה (ט:): יין מנלך, אמר רבה בר אבוח, אמר קרא (האזינו לב, לח) אֲשֶׁר חִלַּב זְבָחִימוּ יֹאכְלוּ יִשְׁתּוּ יֵין נְסִיכָם, מה זבח אסור בהנאה אף יין [פירשי': שנתנסך לעבודת כוכבים] נמי אסור בהנאה. זבח גופיה מנלך, דכתיב (תהלים קו, כח) וַיִּצְמְדוּ לְבַעַל פְּעֹר וַיֹּאכְלוּ זִבְחֵי מִתִּים, מה מת אסור בהנאה אף זבח נמי אסור בהנאה. ומת גופיה מנלך, אתיא "שם" שם" מעגלה ערופה, כתיב הכא (חקת כ, א) וַתִּמָּת 'שם' מְרִים, וכתיב התם (דברים כא, ד) וַעֲרַפוּ 'שם' אֶת הָעֵגְלָה בְּנָחַל, מה להלן אסור בהנאה אף כאן נמי אסור בהנאה. והתם מנלך, אמרי דבי רבי ינאי פפורה כתיב בה כקדשים [כתיב בה כפר לעמך ישראל (שם, ח), הלכך אסור בהנאה כקדשים].

ובתוספות שם: יין מנלך. תימא מאי קא בעי מנלך, הא מתניתין מיירי בסתם יינם, וגזירה דרבנן היא שגזרו על יינם משום בנותיהן. ויש לומר, דודאי עיקר גזרה דסתם יינם משום בנותיהן הוא, מיהו לא היו אוסרין אותו בהנאה מטעם זה, מידי דהוה אפיתן ושמינם [שלא אסרו בהנאה], אלא עבדו רבנן כייך נסך גמור שנתנסך לפני עבודת כוכבים שאסור מן התורה, משום דדמי ליה, ועל יין נסך שואל התלמוד מנלך. ואם תאמר, ויין שנתנסך למה לי קרא, מי נפיק מכלל שאר זבח. ויש לומר דאיה"נ דזביחה ונסוך שני עניינים הם, ומרבה להו לקמן (נא). לאסור וכו', מַצְבָּח, כל כעין זביחה, ומניסוך זריקה המשתברת, כגון שֶׁבֶר מִקֵּל לפניו.

^{כג} היינו יין נסך גמור, שנתנסך לשם עבודה זרה, שזה אסור מן התורה מטעם 'תקרובת' עבודה זרה.

^{כד} כמבואר בגמרא עבודה זרה (לו:): גופא, אמר באלי אמר אבימי נוֹתָאָה משמיה דרב, פיתן [שמן] יינן ובנותיהן כולן משמונה עשר דבר הן וכו', וגביא משמיה דרב אמר כולן משום עבודת כוכבים גזרו בהן, דכי אתא רב אחא בר אדא אמר רבי יצחק, גזרו על פיתן משום שמנן, מאי אולמיה דשמן מפת, אלא על פיתן ושמן משום יינן, ועל יינן משום בנותיהן [פירשי': שהיין כווער בו ומביאו לידי בנותיהן], ועל בנותיהן משום דבר אחר [עבודת אלילים] וכו'.

^{כה} כמבואר בתוספות (שם ט:), המובא לעיל בהערה כב.

מ'האָט עס גע'אַסר'ט (בשתייה) וועגן בְּנוֹתֵיהֶם, האָט מען עס שוין צוגעגלייכט צו יין נסך [ממש, אַז] מ'האָט עס גע'אַסר'ט [אפילו] בהנאה.

כז

על כל פנים איז דאָס אַלעס האַ בְּהָא תְּלִיא, [דכולן משום עבודה זרה גזרו בהם, דאסרו ינם משום בנותיהם, ובנותיהם משום עבודת אלילים, וכן אסרו סתם ינם אטו יין נסך, אשר זה נלמד מפרשת "עגלה ערופה"].

כח

ישוב קושיא ז

איתא במדרש, דהעגלות ששלח פרעה לְשֹׂאֵת אֶת יַעֲקֹב, היתה עבודת כוכבים חקוקה עליהם, ועמד יהודה ושרפן. ויוסף הצדיק שלח עגלות אחרות.

איבערדעם דאָס קאָן זיין [בביאור הפסוק וַיָּבֵא אֶת הָעֲגֻלֹת].

[דהנה] דער מדרש זאָגט דאָך¹⁰, ס'שטייט [וַיָּבֵא אֶת] הָעֲגֻלֹת אֲשֶׁר שָׁלַח "יוסף", ווייל פֿרעה האָט געשיקט עֲגֻלֹת, [און] אין 'די' עֲגֻלֹת איז געווען חקוק [עליהם] עבודה זרה, [ווייל] זייערע אַלע זאכן פון די מצריים איז דאָך אַלעס געווען חקוק דערויף עבודה זרה, [ולכן] האָט עס יְהוּדָה צובראָכן, האָט יוסף הצדיק געשיקט אַנדערע עֲגֻלֹת, 'זיינע' עֲגֻלֹת, [וואָס] דאָרט איז שוין נישט געווען קיין עבודה זרה.

כט

וממילא "העגלות" ממש אשר שלח יוסף, יש לזה שייכות עם הלימוד מפרשת "עגלה ערופה", עד כמה צריך להתרחק מעבודה זרה וכל עניניה. ולכן כשראה יעקב את העגלות אשר שלח "יוסף", מזה היה לו נחמה כי עדיין יש ליוסף בח הלוחם נגד העבודה זרה, כי הבין מזה שבודאי לא נהנה כלום מעניני עבודה זרה, כי רק ע"ז יש לו בח הלוחם נגדה, ועל כן וַתְּחִי רוּחַ יַעֲקֹב. וזהו הכוונה של "הסימן" ששלח יוסף ליעקב.

מיט דעם איז רעכט.

מיט דעם פאַרשטייט מען [דעם פסוק מיטן דרש, כי] עֲגֻלֹת איז טייטש "וועגן" [כפשוטו], און פון דאָנעט האָט ער זיך אויפגעדרינגען [דעם דרש] אַז ער געדענקט די פרשה פון "עֲגֻלָּה עֲרוּפָה".

[שהרי] פון "עֲגֻלָּה עֲרוּפָה" איז געדרינגען אַז תקרובת עבודה זרה איז אסור, [און ווי ווייט] מ'דארף זיך היטן פון עבודה זרה, מ'זאָל נישט נִהְנֶה זיין פון זיי, [כי באם נהנין מהם, איז] 'באלד' קאָן מען אריינגעכאַפט ווערן.

[און] חלילה אַז מ'איז עפעס נִהְנֶה, האָט מען שוין נישט די שטאַרקייט מ'זאָל צוברעכן זייערע זאכן, אַז מ'איז 'עפעס' נִהְנֶה פון זיי.

וויבאלד אַז מ'איז פון זיי נִהְנֶה, מ'נעמט עפעס פון 'דאָרטן', האָט מען שוין נישט קיין פֿח הַלֹּחֶם [אַז] מ'זאָל עס גיין מ'זאָל צוברעכן, מ'זאָל וויסן נישט אַנצוקערן אין זייערע זאכן, לֹחֶם זיין און צוברעכן.

ל

[וממילא כשראה יעקב הָעֲגֻלֹת אֲשֶׁר שָׁלַח "יוסף" במקום העגלות של "פרעה" אשר שיברן יהודה], האָט ער דאָ פאַרשטאַנען, ער האָט פאַרשטאַנען אַז די 'וועגן' פון מצרים זענען געווען מיט עבודה זרה, [און] אַז יוסף האָט געשיקט 'אַנדערע וועגן', האָט מען דאָך

¹⁰ בבראשית רבה (צד, א): וַיָּבֵא אֶת הָעֲגֻלֹת אֲשֶׁר שָׁלַח "יוסף". אותן עגלות ששלח פרעה לְשֹׂאֵת אֶתוֹ, היתה עבודת כוכבים חקוקה עליהם, עמד יהודה ושרפן.

צובראָכן 'יענע וועגן' און יוסף הצדיק האָט געשיקט [זיינע] 'וועגן'. האָט ער געזען אַז מן הסתם שוין ווייסט ער אַז מ'טאָר נישט נַהֲנֶה זיין [פון זיין].
[ווייל] ווען ער העט נַהֲנֶה געווען פון זיי, העט ער נישט געהאַט דעם שטאַרקייט, העט ער נישט ווען געהאַט קיין וועגן [וואָס זענען] 'אָן' עבודה זרות.

לא

אפילו יעדער 'וועגן' וואָס מ'גייט אין יעדן דרך¹², איז דערינען חָקוֹק אַן עבודה זרה, אפילו [ווען] מען 'זעט גאַרנישט' אין וואָגן, - מ'האָט דאָך געטראָגן יעקב אבינו אין דעם וואָגן, - האָט ער געוואוסט אַז ווען ס'איז אָבער ווען ס'קומט ווען פון פֿרעג'ן, איז חָקוֹק אַן עבודה זרה דערין.

לב

איבערדעם איז רעכט, איבערדעם איז דאָס האַ בָּהָא תְּלִיא דער דָּרש פון די עֲגָלָה עֲרוּפָה מיטן פראָסטן טייטש עֲגָלוֹת "וועגן", דאָס איז האַ בָּהָא תְּלִיא.

לג

איבערדעם האָט ער געזען די 'וועגן' וואָס יוסף הצדיק האָט געשיקט, [אז] ס'איז ריין פון עבודה זרה, האָט ער [יעקב] געוואוסט אַז ער [יוסף] היט זיך נישט נַהֲנֶה צו זיין [פון עבודה זרה ותקרובת שלה].

[ווייל] אַז נישט, העט ער גיווען אַריינגעפאלן.

לא ימָלֵט, אַז מ'איז נַהֲנֶה פון זיי, פאלט מען אַריין, עפעס, עפעס. ערגעץ ליגט ערגעץ צו האָבן 'אָנגעקערט' מיט די עבודה זרה [באם נהנין ממנה].

לד

[ולכן] אַז ער האָט געזען 'אַזעלעכע וועגן', האָט ער געוואוסט [שיועד יוסף להזהר ולהתרחק מכל שמץ עבודה זרה. און] פון וואו איז דאָס געדרינגען אַז מ'טאָר נישט הנאה האָבן פון תקרובת עבודה זרה, דאָס איז געדרינגען פון עֲגָלָה עֲרוּפָה, אַזוי ווי ס'איז מבואר אין די גמרא.

לה

איבערדעם איז רעכט, אַז מיט די "וועגן" האָט ער מיטגעשיקט [א סימן] און אים דערמאָנט די פרשה פון "עֲגָלָה עֲרוּפָה", ער זאָל וויסן פון 'וואו' ער האָט דאָס גענומען אַז ער האָט 'אַזעלעכע ריינע' וועגן, ריין פון עבודה זרה, דאָס האָט ער גענומען פון 'דעם', פון דעם כח וואָס ער [יעקב] האָט אין אים מְשָׁרִיש געווען מיט די פרשה פון עֲגָלָה עֲרוּפָה, וואָס פון דאָרט איז געדרינגען אַז מ'טאָר נישט נהנה זיין פון זיי.

איבערדעם איז דאָס טאַקע איינס [דער דָּרש מיטן פֿשטן].

לו

איבערדעם איז געווען - וַיֵּרָא אֶת הָעֲגָלוֹת - איז געווען וְתַחֲי רוח יַעֲקֹב אֲבִיהֶם. דאָס האָט אים געגעבן חיות, [אז] ער האָט געוואוסט [כי יוסף] ער איז עומד בְּצִדְקוֹ.

¹² פירוש: אויף סיי וועלכע וועג וואו מ'פארט ערגעץ.

אז ער ווייסט פון דעם, ער דערמאנט אים 'דאָס', ער באַפעלט אים 'דאָס', מסתמא איז דאָס נַחֲקָה בְּדַעְתּוֹ, איז ער ביי דער שְׂטֵטָה [שלמדו יעקב להתרחק מעבודה זרה], ער האָט זיך נישט חלילה געריקט אין מצרים, ער האָט זיך נישט אוועקגעריקט פון דער שְׂטֵטָה [שלמדו יעקב] ער זאל זיך חלילה אראָפּלאָזן צו טומאת מצרים, - חלילה אז מ'איז 'נִהְיָה נָאֵר' פון זיי, - ער זאל חלילה מיטגעריסן ווערן.

לז

האָט ער געוואוסט, האָט ער שוין געזען פון די פרשה, וַיִּדְּבְּרוּ אֵלָיו אֶת דְּבָרֵי יוֹסֵף וַיֵּרָא אֶת הַעֲגֻלוֹת, ער האָט מיט דעם מיט די עֲגֻלוֹת געזען [שיוסף הוא עומד בצדקן].

לח

ישוב קושיא ח

וממילא מובן גם המדרש שאמר יעקב בוודאי אני יודע שיוסף לא חָטָא באשת פוטיפרע, כי בכלל ההרחקות מעבודה זרה הוא ההרחק מין נסך, ואף מסתם יינם, אשר הוא ההרחקה מבנותיהם, וכיון שראה שנשמר יוסף בגדרי ההתרחקות מכל עניני עבודה זרה, אם כן בודאי התרחק גם מבנותיהם

איבערדעם קאָן מען פאַרשטיין שוין 'דעם' מדרש אויך, [כשראה יעקב העגלות ששלח יוסף, אמר] בוודאי אני יודע שיוסף לא חָטָא באשת פוטיפרע. וואָרן ייִנָם [יין נסך ממש] איז דאָך בכלל תקרובת עבודה זרה, [וואָס אויף דעם] זאָגט דאָך די גמרא [אז] ס'איז געדרינגען פון עֲגֻלָּה עֲרוּפָה.

[און] סָתָם ייִנָם איז דאָך אויכעט מקורש [עם זה], וואָרן ווען ס'העט נישט גיווען אסור געווען יין נָסֶךְ העט מען נישט גיווען גע'אַסר'ט סָתָם ייִנָם אַוּדאִי נישט. [אלא מכיון] ווייל ס'איז 'סיי ווי סיי' אסור יין נָסֶךְ [אף בהנאה], איבערדעם האָט מען שוין מוסיף געווען [לאסור גם סָתָם ייִנָם ואף בהנאה], משום בְּנוֹתֵיהֶם.

לט

ממילא אז מ'איז טאקע נִזְהָר פון אַלֵּע הִרְחָקוֹת פון ייִנָם, איז מען דאָך נִזְהָר פון בְּנוֹתֵיהֶם, האָט ער אַוּדאִי נישט געזינדיגט באשת פוטיפרע.

מ

ווען נישט דאָס, ווען ער העט נישט גיווען געוואוסט [אז אפילו] תקרובת עבודה זרה איז אסור [כמו שנלמד מפרשת עֲגֻלָּה עֲרוּפָה, און] ער העט חלילה גיווען געטרינקען [אפילו רק] סָתָם ייִנָם, איז דאָך דאָ די גזירת חכמים, [און] אז די חכמים האָבן געזאָגט משום בְּנוֹתֵיהֶם, מסתמא איז עס מוֹשֵׁף צו דעם, און [ממילא] אז מ'האַלט דאָס גוט [להתרחק מיינם] מִסְתָּמָא איז דאָס מְרַחֵק פון דעם [מבנותיהם, והראיה] אז די חכמינו ז"ל האָבן דאָס געזען פאַר אַ תִּקְנָה, פאַר אַ גִּדֵּר [משום בנותיהם].

מא

[ממילא] קאָן מען פאַרשטיין גוט דעם מדרש, כשראה יעקב את העגלות, די עגלות זענען דאָך "עֲגֻלָּה עֲרוּפָה" [לפי הדרש, און] פון דאָרט איז געדרינגען [איסור] תקרובת עבודה זרה, און ייִנָם [איז דאָך] משום 'בְּנוֹתֵיהֶם', זאָגט ער בוודאי אני יודע שיוסף לא חָטָא באשת פוטיפרע.

מב

הקדמה לישוב קושיא ח (באופן שני)

נאך פֿשוט'ער קען זיין דאָ דער מדרש (שבקושיא ח).

מג

איתא במדרש, שהיה יעקב מצטער מאוד על שהוא שלח את יוסף אל אחיו, ועי"ז נגרם כי טרופ טורף יוסף

וואָרן לעולם איז אַזוי.

דער מדרש זאָגט דאָך^כ, כשהיה יעקב אבינו נזכר הדברים האלו, היו מתחַתְּכִין מעִין, ידעתי שאחיו שונאים אותו ואני הייתי משלחו אצלם.

דאָס האָט אים זייער וויי געטון נליעקב, מה שהוא שלח את יוסף לאחיו, שע"ז נגרם מה שנעלם יוסף, ויעקב חשב כי נהרג ח"ו, וכמו שאמר (וישב לו, לג) טָרַף טָרַף יוֹסֵף.

מד

ובזה ביארו ענין מה שמאין יעקב להתנחם, כי לא מצא מרנוע

לנפשו על מה שהוא היה הגורם לשפיכות דמים ח"ו

זיי זאָגן דאָך^{כט} נאָו איבערדעם האָט ער געזאָגט (וישב לו, לה) כִּי אֶרֶד אֶל בְּנֵי אָבִל שְׁאֵלָה.

וואָרן לעולם פאָרוואָס האָט ער זיך נישט פאָרלאָזט אויפן באַשעפער, דער בורא כל עולמים האָט אים געגעבן (עוד בנין), ער האָט נאָך געהאַט עלף שבטים, (וּמְדוּע) וּמֵאֵין לְהִתְנַחֵם.

^כ בבראשית רבה (פר, יג): וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל יוֹסֵף הֲלוֹא אֲחִיךָ רָעִים בִּשְׂכֶם (וישב לו, יג). רבי תנחומא בשם רבי ברכיה, נהג בו בכבוד כמורא האב על הבן, ויאמר לו הֲנִנִי, אמר רבי חמא בר חנינא, הדברים הללו היה יעקב אבינו נזכר וּמֵעִין מִתְחַתְּכִין, יודע היית שאחריך שונאים אותך והיית אומר לי הֲנִנִי.

ועיין עוד במכילתא (ריש בשלח): ולא עוד אלא שהיה מהלך ארוננו של יוסף עם ארון חי העולמים, והיו עוברים ושבים אומרים מה טיבן של שני ארונות הללו, והם אומרים להם זה ארוננו של מת וזה ארוננו של חי העולמים. ואומרים להם מה טיבו של מת להלוך עם ארון חי העולמים, ואומרים להם המונח בארון זה קיים מה שכתוב במונח בארון זה וכו' (ונוחש שם כל העשרת הדברות האין שקיימם יוסף, ובתוכם הדיבור של) כִּפְדָּאת אֲבִיךָ, וביוסף כתיב וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל יוֹסֵף הֲלוֹא אֲחִיךָ רָעִים בִּשְׂכֶם לָכֵן וְאֶשְׁלַחְךָ אֲלֵיהֶם וַיֹּאמֶר לוֹ הֲנִנִי, יודע היה שאחיו שונאים אותו ולא רצה לעבור על דברי אביו.

^{כט} בזהר הק' (בפרשת דף י:): רבי אֶלְעָזָר אָמַר, רָמַז רָמַז לִיה יוֹסֵף לִיעָקֵב עַל עֲגֻלָּה עֲרוּפָה, דָּהָא בַּהֲהוּא פְּרָקָא אֲתַפְּרֵשׁ מִנִּיה. וְאִוְקְמוּהָ, עֲגֻלָּה עֲרוּפָה דְּאִיהִי אֲתִיָּא עַל דְּאֲשַׁתְּכֶם קִטּוּלָא וְלֹא אֲתִיָּידַע מֵאֵין קִטִּיל לִיה. וּבְגִין דְּלֹא יִשְׁלֹטוּן עַל אֲרַעָא וְרוּחִין בִּישְׁתִּין דְּלֹא אֲצֻרִיכוּ, יִהְיִין הָאִי עֲגֻלָּה לְתַקּוּנָא, בְּגִין דְּלֹא יִשְׁתַּמּוּדְעוּן לְגִבְיָה, וְלֹא יִשְׁלֹטוּן עֲלֵיהוּ. תָּא חֲזִי, כֹּל בְּנֵי נִשְׂאָה פִּלְהוּ עֲבָרִין עַל יְדֵי דְּמִלְאָךְ הַמָּוֶן, בֵּר מֵהָא דְּאֶקְדִּימוּ לִיה בְּנֵי נִשְׂאָה, עַד לֹא יִמְטִי זִמְנָא לִשְׁלֹטָא בֵּיה וְלִשְׁטוֹל רִשּׁוֹ. דָּהָא לֹא שְׁלִיט בְּכֵר נֶשׁ, עַד דְּנִטִּיל רִשּׁוֹ. וּבְגִין כֵּךְ אִית לִיה דִּינָא לִשְׁלֹטָא עַל הָהוּא אֲתֵר. כִּמָּה דָּאָת אָמַר (דברים כא, א) לֹא נִודַע מִי הִכְּהוּ. הִכִּי נִמִּי אִית לִיה דִּינָא דְּלֹא אֲתִיָּידַע, בְּגִין לְקַטְרָגָא עַל הָהוּא אֲתֵר. וְעַל דָּא (ג) וְלִקְחוּ זִמְנִי הָעִיר הַזֵּאת וְהִיא עֲגֻלַת בָּקָר וְגו'. בְּגִין לְאַעְבְּרָא דִּינָה דְּהָהוּא אֲתֵר, וְלֹא תִתְקַנָּא דְּלֹא יִשְׁלוּט בֵּיה מִקְטָרָגָא, וְלֹא תִשְׁתַּבָּא מִנִּיה.

תָּא חֲזִי, יוֹסֵף כֵּד אֲתַפְּרֵשׁ מֵאֲבִיו, כֵּלָא לִוְיָהּ, וּבִלָּא אֲכִילָה אֲשַׁתְּדֵר, וְהָהוּ מַה דְּהָהּ. וְכֵד אָמַר יַעֲקֹב טְרוּף טְרוּף יוֹסֵף, אָמַר כִּי אֶרֶד אֶל בְּנֵי אָבִל שְׁאֵלָה, דָּאָנָא גְרִימָנָא לִיה. וְתוּ, דְּהָרְנָא יָדַע דְּאֲחִיו סִגְיָין לִיה, וְשִׁדְרָנָא לִיה. - וְרָמַז קָא רָמַז לִיה.

ובספר פֿענח רזא פרשת וישב: כִּי אֶרֶד אֶל בְּנֵי אָבִל שְׁאֵלָה, פירוש לגיהנם, על ששלחתיו לשונאיו ומקום סכנה ומוכן לפורעניות. - ועוד שם בפרשת ויגש: וַיִּרָא אֶת הָעֲגֻלּוֹת, לסימן שנפרד ממנו בפרשת עֲגֻלָּה עֲרוּפָה, כי היה מלוויה באמרו לו פרשת עֲגֻלָּה עֲרוּפָה שעתידה להכתב ולכתוב בה (דברים כא, ז) יָדִינוּ לֹא שָׁפְכוּ וְגו', וכפירו' רש"י שם. כלומר שְׁרָמָה לֵאבִיו בזה, לולי שִׁפְטָתְנִי בְּלוּיָהּ הָיוּ אֲחֵי הוֹרִגִים אוֹתִי.

ובבאר מים חיים וישב (לו, לה): כִּי אֶרֶד אֶל בְּנֵי וְגו', על פי המבואר בתשובת מהרי"ו (סימן קכה) באחד ששלח שליח לצורכו, ונהרג השליח בדרך, שצריך המשלח לקבל תשובה וכו', עיין שם. ועל זה היה יעקב מתאונן כִּי אֶרֶד אֶל בְּנֵי וְגו', כי הלא זה עבירה בידי ואני גרמתי לו המיתה, ועל כן אין הבכיה שיך אליכם, ואל תאיצו לנחמני.

נאָר וואָס דען איז דער טייטש [ווימאַן להנחם], אַז בעיקר האָט אים וויי געטון [ווייל] ער האָט גערעכנט אַז 'ער' איז שולדיג, [ווייל] 'ער' האָט אים געשיקט^ל, ער האָט אים גורם געווען [ושהרג ביד חיה רעה, כפי מה שחשב יעקב כי טרף טרף יוסף].
[און] בדיני שמים איז דאָך 'הגורם' [אויך] חייב^ל, האָט ער זיך געפאַרעכטן [אַז] ער האָט אויף זיך בדיני שמים אַ חטא פון 'הריגת נפש', [וואָס] ער האָט עס אַליין געטון.

מה

עוד הקדמה לשוב קושיא ח (באופן שני)

מפרשת "עגלה ערופה" נלמד עד כמה צריכין להזהר שלא להיות אפילו בכלל "גורם" להריגת נפש. וכמו שצריכין וקני בית דין לומר יְדִינוּ לֹא שָׁפְכוּ אֶת הַדָּם הַזֶּה, ופירשו חכ"ל לא פטרנוהו בלא לְוִיָּה, ובלא אֲכִילָה וּשְׁתִּיָּה

דער אָמַת.

ווען ער האָט אים געשיקט האָט ער מיט אים געלערנט די פרשה פון עֲגֻלָּה עֲרוּפָה.

[והנה] ביי עֲגֻלָּה עֲרוּפָה שטייט (דברים כא, י) [וְעֵנּוּ וְאָמְרוּ] יְדִינוּ לֹא שָׁפְכוּ אֶת הַדָּם הַזֶּה, פרעגט דאָרט די גמרא^ל, וכי סלקא דעתך שביח דין שופכי דמים הם, אלא שלא פטרנוהו בלא לְוִיָּה, ובלא אֲכִילָה וּשְׁתִּיָּה.

מו

וראין מזה כי אף העושה גרמא בשב ואל תעשה, על ידי מניעת מצות לְוִיָּה, שוב לא יכול לומר כי דיו לא שפכו את הדם [והנה] לכאורה וואָס 'טוט' מען דען [אם פוטרים אותו בלא לְוִיָּה], מ'איז דאָךְ נאָר אַ שב ואל תעשה.

נאָר ווייל לְוִיָּה איז אַ סגולה שלא יהיה ניוזק^ל, און אַז מ'האָט דאָס נישט געטון, מ'האָט אים נישט געטון דערצו גענוג אַז מ'זאָל אים מציל זיין [נהי כשופך דמים, ולכן כששפיר עשו כן] זאָגט מען שוין יְדִינוּ לֹא שָׁפְכוּ.

מז

[פון דעם] זעט אויס, אַז ווען ס'העט יאָ געווען חלילה פֿטֶרְנוּהוּ בלא לְוִיָּה ובלא אֲכִילָה וּשְׁתִּיָּה, העט מען נישט ווען געקענט זאָגן יְדִינוּ לֹא שָׁפְכוּ, [נאָר דעמאָלטס]

^ל עיין במגן אברהם (או"ח סימן תרג) וז"ל: אחד ששכר חבירו לילך בדרך ונהרג, נכון שיקבל תשובה, באר שבע פרק חלק (סנהדרין צה. ד"ה על). ועיין בתשובת ר"מ לובלין סימן מ"ג מ"ד מ"ה. - [וכן בבאר מים חיים המובא לעיל, הביא כן בשם תשובת מהרי"ו (מהרי"ו ווייל)]. - ועיין עוד באורך בשו"ת צמח צדק (הקדמון, סימן ה), ובמשאת בנימין (סימן כו), ובשו"ת דברי חיים (ליקוטים והשמטות סימן י').

וז"ל רבינו בשו"ת דברי יואל (ו, ב. ד"ה עוד): עוד יש ליתן איזה סמך, על דרך שכתב המגן אברהם בסימן תר"ג מהבאר שבע (סנהדרין צה.), והוא גם בתשובת מהרי"ו (סימן קכה) ושאר פוסקים, דמי ששלח שליח ונהרג בדרך צריך כפרה. והוא מהגמרא דפרק חלק (סנהדרין שם) שאמר הקב"ה לדוד על ידך נהרג נוב עיר הכהנים ועל ידך נטרד דואג, ונענש על הדבר אף שלא עשה מאומה, כיון שעל ידי שעשו הכהנים עמו טובה נהרגו, נקרא גם הוא 'גורם' והוצרך לכפרה. ולמדו מזה על כל שליח שהלך לטובת המשלח וניזק בדרכו, שצריך המשלח כפרה.
^א כמבואר בגמרא בבא קמא (נז.) ועוד.

^ב בגמרא סוטה (לח.): ואמר רבי יהושע בן לוי, אין עֲגֻלָּה עֲרוּפָה באה אלא בשביל צרי העין, שנאמר וְעֵנּוּ וְאָמְרוּ יְדִינוּ לֹא שָׁפְכוּ אֶת הַדָּם הַזֶּה, וכי על לבנו עלתה שזקני בית דין שופכי דמים הם, אלא לא בא לידנו ופטרנוהו בלא מזונות, לא דאיתנו והנחנוהו בלא לְוִיָּה. [וכן הוא בבבלי שם דף מו:].

^ג כמבואר בגמרא סוטה (מו): אמר רב יהודה אמר רב, כל המלוה את חבירו ארבע אמות בעיר, אינו ניזוק [פירש"י: אותו היוצא לדון]. רבינא אָלִיָּה לרבא בר יצחק ארבע אמות בעיר, קָטָא לְיָדֵיהּ הִיזְקָא וְאִתְּצִיל. [ועיין שם עוד].

הייסט דאָס אויך חלילה אין כלל פון 'שפיכות דמים', אַז מ'טוט נישט דעם וואָס מ'ברויך צו טון לְהַצִּילָהּ.^{לד}

(המשך עיקר הדרוש, באות מט)

מח

וכן הוא בענין מה שאומרים "בְּלֹא אֲכִילָה וְשִׁתְיָה", דגם בזה הוא הביאור דבאם אין לאדם מה לאכול ולשתות יכול לגרום שילך בדרך עקלתון לבקש מה לאכול, ועי' ימצאנו שם רוצה במקום שאין איש

ונכן נלמד זה גם ממה שאומרים לא פטרנוהו בלא "אכילה ושתיה".

[דהנה] לכאורה [מה שאומרים] בלא אֲכִילָה וְשִׁתְיָה [צריך עוד ביאור].

מילא 'דעס', בְּלֹא לֵוְיָהּ, [זה נוח] ווייל דאָס איז אַ סגולה [כדלעיל]. אָבער אֲכִילָה וְשִׁתְיָה [מה היה מועיל זה להצלתו]. מ'האָט דאָךְ אים גע'הָרְג'עט [בידיים], אלא שלא נודע מי הכהו, ער איז דאָךְ נישט געשטאַרבן פאַר 'הונגער', מ'האָט דאָךְ געטראָפֶּן אַ 'הָרוּג', [און] אַז יענער הָרְג'ט אים, מעג זיין אפילו ווען ער איז זאָט [היה גם כן הורגו].

נאָר אפשר קאָן זיין, [דאס ההולך בדרך הוא רַעַב] דאָס איז גורם אַסאַךְ מָאָל [אז] מ'לאָזט זיך אַראָפּ צו יענעם [נדי לבקש לחם, וכדכתיב] (משלי כח, כא) עַל פֶּת לֶחֶם יִפְשַׁע גִּבְרָהּ, מ'גייט אַוועק פון 'ריכטיגן' וועג, ווייל ס'פעלט [אים] אויס אֲכִילָה וְשִׁתְיָה, מ'מוז אַנקומען אין 'נישט קיין גוטע' פלעצער, צו שלעכטע מקוֹרִים.^{לד}

מט

ונלמד מכל זה כי אף במניעת ההצלה בשב ואל תעשה, שוב אין יכולין לומר יְדִינוּ לֹא שָׁפְכוּ אֶת הַדָּם הַזֶּה. ועל אחת כמה וכמה במי שעושה פְּעוּלָה בידים "הגורם" ומביא ח"ו לידי הריגת הנפש. ועל זה דאג יעקב מאוד על ממה ששלח את יוסף, כי ח"ו אינו יכול לומר יְדִינוּ לֹא שָׁפְכוּ אֶת הַדָּם הַזֶּה

יהיה איך שיהיה, אָבער על כל פנים אפילו [אויף] אַ שֵׁב ואל תעשה האָט מען געזאָגט יְדִינוּ לֹא שָׁפְכוּ אֶת הַדָּם הַזֶּה.

על אחת כמה וכמה אַז מ'טוט גאָר אַ פְּעוּלָה בְּיָדִים, [ויעקב] 'ער' האָט אים געפירט אַהין, ער האָט דאָךְ אים געשיקט אַ שליחות, [בתורת] כִּיבוֹד אב, און ער [יוסף] האָט זיך מוסר נפש געווען, ער האָט געפאַלגט דעם פּאָטער, איז ער געגאַנגען דאָרטן ווי ער איז געווען אין אַ סִּכְנָה.^{לד}

ער [יעקב] האָט אים געשיקט אין אַ מקום סִּכְנָה, 'לכתחילה געשיקט' אין אַ מקום סִּכְנָה. האָט ער זיך געפאַרכטן אַז 'ער' איז שולדיג, ער קען נישט זאָגן יְדִינוּ לֹא שָׁפְכוּ אֶת הַדָּם הַזֶּה.

^{לד} ועיין עוד בגמרא נדרים (מ): מעשה בתלמיד אחד מתלמידי רבי עקיבא שחלה, לא נכנסו חכמים לבקרו, ונכנס רבי עקיבא לבקרו, ובשביל שכיבדו וריבצו לפניו, חָיָה. אמר לו, רבי החייתני. יצא רבי עקיבא ודרש, כל מי שאין מבקר חולים כאילו שופך דמים. כי אתא רב דימי אמר, כל המבקר את החולה גורם לו שיחיה, וכל שאינו מבקר את החולה גורם לו שימות וכו'.

ובגמרא סוטה (כא): היכי דמי חסיד שוטה, כגון דקא טבעה איתתא בנהרא, ואמר לאו אורח ארעא לאיסתכולי בה ואצולה. - ובתוספות שם: ירושלמי, ראה תינוק מבעבע בנהר, אמר לכשאחלוץ תפליין אצילנו, עד כשהוא חולץ תפליין הוציא זה את נפשו.

^{לה} עיין שם.

^{לו} ועיין עוד ברש"י (סוטה שם): ופטרנוהו בלא מזונות. כלומר למזונות הוצרך, ולא היה לו, וראה אחד נושא מזונות ובא לחוטפם ממנו לאונס רעבון, ועמד זה עליו והרגו.

^{לז} כמבואר ברש"י וישב (לו, יג): [ויאמר] הִנְנִי. לשון ענוה וזריזות, נדרזו למצות אביו, ואף על פי שהיה יודע באחיו ששונאין אותו.

ג

ונצטער יעקב מאדער על שבת לידו עבירה גדולה כזה, וכמבואר במדרש
דשפיכות דמים עבירה גדולה ואין הקב"ה מניח לצדיקים שתבא לידם עון כזה

ער האָט זיך אָנגעקוקט, חלילה אַזאַ 'עבירה גדולה' פאַר אַזאַן אַיש קדוֹש.
האָט ער זיך נישט געקענט באַרואיגן.

נא

[וויזן] דער מדרש זאָגט^{לח} [על הפסוק] רב לך [אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה] (ואתחנן ג, כו),
שפיכות דמים 'עבירה גדולה', ואין הקב"ה מניח לצדיקים לעשות עבירה גדולה.
אַזוי שטייט [בגירסת הילקוט] אין חתם סופר דאָרט [אין] פרשת ואתחנן^ט.

נב

איז דאָך לכאורה האָרב [דקשה להבין דברי המדרש, דמה שייך לשם ענין שפיכות דמים].
זאָגן זיי אויך דעם פֿשט, אַז ווען ער [משה רבינו] קומט אַהין [לארץ ישראל] העט
גיווען דאָס בית המקדש נישט געקענט חֲרוֹב ווערן, העט גיווען חלילה כְּלָיָה, העט
ער גיווען געהאַט חלילה אַ חלק אין שפיכות דמים.

נג

ישוב קושיא ו' (באופן שני)

יוסף הבין כל זה שבדורא יעקב מצטרף על הדבר בחושבו כי מת יוסף, ושלא לא יאמין להשכמים כי עוד יוסף חי,
ולכן שלח לו לסיון ענין פרשת "עגלה ערופה", כי מזה יבין יעקב להתנחם שלא נכשל ח"ו בגרם הרגת נפש,
וששפיר יכול יעקב לומר יְדִינוּ לֹא שָׁפְכוּ אֶת הַדָּם

איבערדעם יוסף הצדיק האָט אים דאָ באַפוילן [נדכשפירש ממנו עסק בפרשת עֲגֻלָּה
עֲרֻפָּה], האָט ער אים באַפוילן [בכוונה] אַז מ'זאָל אים מְנַחֵם זיין [על צער שחשב שיש לו עון
שפיכות דמים, ווייל] ער האָט מורא געהאַט טאַמער וועט ער נישט גלייבן ביז דערווייל
[שעוד יוסף חי ולא נטרף, וכמו שבאמת היה] יִפְּג לְבוֹ כִּי לֹא הָאָמִין לָהֶם, [ולכן] האָט ער אים
דערמאָנט אַ סִימָן מובהק אַז ער האָט מיט אים געלערנט עֲגֻלָּה עֲרֻפָּה, [נדבאותה פרשה
נאמר] יְדִינוּ לֹא שָׁפְכוּ אֶת הַדָּם הַזֶּה, [כדי] ער זאָל וויסן [אַז] לֹא יֵאָנֶה לְצִדִּיק כָּל אִשָּׁן^ב (משלי
יב, כא), [פאַר] אַזאַ אַיש קדוֹש וועט הקדוש ברוך הוא נישט צופירן אַזאַ עבירה, ער זאָל
נישט קענען זאָגן יְדִינוּ לֹא שָׁפְכוּ אֶת הַדָּם הַזֶּה, [און] מסתמא איז ער [יוסף טאַקען]
געבליבן לעבן, איז דאָס נישט געשען, [נאָר] ס'האָט אַזוי געברויכט צו זיין מן השָׁמַיִם,
וועגן גלות מצרים.

נד

ולכן כששמע יעקב זה ותחי רוח יעקב אביהם, כשראה כי לא נכשל ח"ו בעבירה גדולה כזו

אַבער דער אָמַת האָט ער מיט דעם באַפעל, האָט ער אים טאַקע מְנַחֵם געווען על
צער, גם בענין שלא חטא יוסף אלא עמד בצדקו (וכלהלן). האָט ער דאָס גראָד פאַרשטאַנען,

^{לח} בילקוט שמעוני ואתחנן (רמז תתי) [ומקורו בספרי (פינחס פסקא קלה): ויאמר ה' אלי רב לך. אמר לו, משה בדבר
הזה רב לך, שאין מניחין את הצדיקים לבוא לידי עבירה חמורה.

^ט בתורת משה להחת"ס (ואתחנן, ד"ה רב לך): איתא במדרש ילקוט, אין מניחין את צדיקים לבוא לידי עבירה
חמורה, דשפיכות דמים 'עבירה גדולה' היא. והוא תמוה. [ועיי'ש תירוצו].
ועיין בדברי יואל תנינא פרשת ואתחנן (עמוד קעה, בקושיא ד).

^ב עיין בגמרא (יבמות קא. ועבודה זרה לט. וחולין נט. ונדה סה). שאמרו פסוק זה על הצדיק שניצל שלא יצא דבר חטא
מתחת ידו.

[ווען] ער האָט אים דעם סימן געזאָגט, איבערדעם [איז געווען] ותחי רוח יעקב אביהם, איבערדעם האָט ער געלייבט.

נה

וכיון שראה יעקב אבינו שיוסף שולח לו סימן זה, כדי להודיע לו שלא נגרם חס ושלום עבירה על ידו, הבין מזה יעקב כי בודאי לא חטא יוסף באשת פוטיפרע. כי באם ח"ו היה יוסף חוטא, אם כן שוב במלה הנחמה ששלח לו, שהרי אז שוב היה יעקב "הגורם" להחטיא את יוסף, אשר זה גרוע יותר מאילו נהרג יוסף, כי גדול המחטיא יותר מן ההורגו

ממילא אז ער האָט אים דאָס באַפוילן ער זאָל וויסן אז ער לעבט אַוודאי, [ווייל] ווען נישט העט ער נישט גיווען געקאַנט זאָגן יִדינו לא שפֿכו הָדָם הַזֶּה, האָט מען אים אַוודאי מציל געווען פונעם הימל [גם מידי החטא, דזיל בטר טעמא, שהרי] ס'קען דאָך נישט זיין [נדעדיק יעקב היה לו חלק בעבירה גדולה, וכדכתיב] לא יאָנה לַצַּדִּיק כָּל אֶנְךָ.

נו

[נדבאם היה יוסף חוטא ח"ו, אז היה יותר גרוע מבאם היה נהרג, ווייל] דער כָּלל איז דאָך [במדבר רבה כא, ד] גדול המחטיא את חבריו יותר מן ההורגו, [און] אז ער [יעקב] האָט אים געשיקט אין אַזאַ מקום טומאה, דורך דעם, דורך זיין שליחות איז ער געקומען קיין מצרים, ווען ער ווערט חלילה נכשל, ווען ער זינדיגט חלילה, העט ער דאָך ווייטער נישט געקאַנט זאָגן יִדינו לא שפֿכו הָדָם הַזֶּה.

וואָרן אפילו ער האָט געקאַנט זאָגן לא שפֿכו הָדָם הַזֶּה פון 'הריגה' בגוף, אָבער פון דעם וואָס ער האָט [בגרמא] אים 'מחטיא' געווען^{מא}, דאָס נפֿש איז חלילה נאָכד געוואָרן, העט חלילה גיווען געוועזן [נאָך אַרגער]. אז ער העט חלילה געווען חס ושלום ווען געזינדיגט באשת פוטיפרע, איז דאָך נאָך אַרגער, גדול המחטיא יותר מן ההורגו, האָט ער דאָך ווען נאָך געטון אַרגער'ס ווי שפיכות דמים אז ער האָט אים מחטיא געווען.

איז דאָך ווייטער קשה וואָס האָט ער אים באַפוילן מיט די עגְלָה עֲרוּפָה, ער האָט דאָך אים נאָך אַרגער'ס געטון פון עגְלָה עֲרוּפָה.

נז

ממילא האָט ער פאַרשטאַנען [אז וויבאַלד] אז ער באַפעלט אים דאָס, מִסְתָּמָא איז ער 'קראַנט', ער האָט נישט געזינדיגט אויך נישט. [ווייל] אז נישט האָט ער דאָך אים אדרבה האָט ער אים נאָך גיווען מַצְעֵר געווען [בהדיעה שהוא חי].

אז מ'זאָגט יִדינו לא שפֿכו אויף אַ גֶרֶמָא, ממילא אז ער האָט אים גורם געווען דעם חטא, אז ער העט גיווען חלילה געווען נכשל געוואָרן אין מצרים, העט 'ער' [יעקב] דאָך גיווען שולדיג געווען, וואָרן דורך 'אים' איז ער דאָך געקומען קיין מצרים, דורך 'זיין' שליחות, איז דאָך ווייטער געדרינגען פון עגְלָה עֲרוּפָה אז ער איז שולדיג, נו וואָס האָט ער אים דאָ באַפוילן.

נח

ממילא האָט ער פאַרשטאַנען פון דעם וואָס ער האָט אים באַפוילן די פרשה פון עגְלָה עֲרוּפָה [כדי] להפֿיס דעתו, אז מִסְתָּמָא האָט ער נישט געזינדיגט באשת פוטיפרע,

^{מא} ועיין בשלחן ערוך (אור"ח סוף סימן שו) ומה שהאריך שם במגן אברהם.

ממילא איז ער נקי פון אַלעמען, אַז ס'איז קיין שום פּגם נישט געשען מיט דעם וואָס ער האָט אים צוגעפירט [לאַחיה], און ער האָט אים געשיקט אויף מצרים.

נט

ווייל [אדרבה] דורך זיין שליחות איז נִתְגַלְגַּל געוואָרן [שנשמרו כל בני ישראל במצרים וזכו לקבלת התורה], ס'איז דאָך טאַקע מגלגלין זכות על ידי זכאי^{כב}, ס'איז נישט געווען חלילה קיין חוב, ס'איז נישט געווען קיין מגלגלין את החוב וואָס ס'קומט נישט על ידי זכאי^{כג}, ווען ער העט ווען נכשל געוואָרן העט דעך עס געווען גיווען מגלגלין את 'החוב', העט עס געווען גיווען חלילה נישט קיין מגלגלין 'זכות'.

ס

מיט דעם פאַרשטייט מען [דברי המדרש המובא בקדושת יו"ט].

איבערדעם איז דאָס אַלעס [נכלל] אין דערינען.

סא

ישׁוּב הַקּוֹשִׁיּוֹת בַּפֶּסוּק אֶל הַיָּרֵא מִרְדֵּה מִצְרַיִם

סיבת ביאת יוסף למצרים קודם לכל ישראל, כדי שהוא בצדקתו יהיה שם

"המושל" מקודם, ועי"ז יהיה כח לבני ישראל להתגבר נגד טומאת מצרים

איבערדעם דאָס איז דער כח פון יוסף הצדיק, וואָס ער איז געקומען אַהין [ועמד בצדקו. וואָס] אין אַמֶּת אַרִיין, דורכדעם האָבן זיי אַלע געקאַנט קומען קיין מִצְרַיִם.

סב

[שהרי] לכאורה וואָס האָט ער געברויכט גיין פריער, דער בורא כל עולמים האָט דאָך דאָס געקענט פירן - הרבה שלוחים למקום - זיי זאָלן גיין [אלע] 'אויפאַמאַל'. נאָר מ'האָט געברויכט נעמען יוסף הצדיק [אז ער] זאָל זיין דער מוֹשֵׁל עַל כָּל אֶרֶץ [מִצְרַיִם].

סג

[קושיא ט]

ובוה יש לבאר למה צוה יוסף לומר ליעקב כי הוא מוֹשֵׁל בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם. דקשה וכי היה יוסף רודף אחר הכבוד [ולכן הגידו השבטים ליעקב עוד יוסף חי] וְכִי הוּא "מוֹשֵׁל" [בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם]. [און אזוי] האָט ער [יוסף] אים באַפּוֹלֵיז^{כד} [ליעקב, שאמר להשבטים (מה, ט) מִהְרֹו וְעָלוּ אֶל אָבִי וְאִמָּתָם אֵלָיו כֹּה אָמַר בְּנֵי יוֹסֵף שְׁמֵנִי אֱלִים לְאֹדוֹן לְכָל מִצְרַיִם].

[ולכאורה קשה] ער איז דען געווען אן אוהב פֶּבוֹד? ער האָט געזוכט מְשָׁלוֹת?

סד

הקדמה לישׁוּב קושיא ד-ה, וקושיא ט

רש"י כתב דמה שנתירא יעקב לרדת למצרים, הוא לפי שנצטער על שהוזקק לצאת מארץ ישראל לחוץ לארץ נאָר דער אַמֶּת, לעולם רש"י זאָגט דאָך דאָ אַט^{כה}, אַז ס'האָט אים וויי געטון

^{כב} וכדאיאת בבמדבר רבה (נשא יג, יח): שמכירת יוסף זכות היה לו, שהיא גרמה לו למלוך. זכות היתה לאחיו ולכל בית אביו, שכלכלם בלחם בשני רעבון. לכן נמכר על ידם, שמגלגלין זכות על ידי זכאי.

^{כג} בזהירות לשונו, נמנע רבינו מלהזכיר שארית לשון המאמר: ומגלגלין חוב ע"י 'חייב'. ואמרו בלשון שלילה.

^{כד} מִהְרֹו וְעָלוּ אֶל אָבִי וְאִמָּתָם אֵלָיו כֹּה אָמַר בְּנֵי יוֹסֵף שְׁמֵנִי אֱלִים לְאֹדוֹן לְכָל מִצְרַיִם (מה, ט).

[ולעקב, על] שהוזקק לילך פון ארץ ישראל קיין חוץ לארץ. ונהקשינו דאם כן במה ניחם אותו הקב"ה באומרו אַל תִּירָא מִדְּרָה מִצְרָיִם וְגו' וְיוֹסֵף יֵשִׁית יָדוֹ עַל עֵינָיו].

סה

וכנראה הכוונה דהוא מטעם שאמרו חכ"ל, היוצא מארץ ישראל לחוץ לארץ כאילו עובד עבודה זרה. ולמדורה ממה שאמר דוד בברחו לארץ פלשתים כי גִּרְשׁוֹנִי מִהֶסְתַּפַּח בְּנִחְלַת ה' לֵאמֹר לֹךְ עֲבֹד אֱלֹהִים אֲחֵרִים נָא רַמְּרִי זַעַן^מ.

ס'שטייט, חכמינו ז"ל זאָגן^מ, כל היוצא מארץ ישראל לחוץ לארץ כאילו עובד עבודה זרה, [שנאמר] (שמואל א' כו, יט) כִּי גִרְשׁוֹנִי מִהֶסְתַּפַּח בְּנִחְלַת ה' לֵאמֹר לֹךְ עֲבֹד עֲבֹדָת אֱלֹהִים.

אין דעם איז דאָ פֿאַרשידענע פֿשָׁטִים אויף דעם.

סו

והנה שיטת הרמב"ן דהקפידא בזה עבור שבשאר ארצות נכנס תחת ממשלת השרים העליונים, משא"כ בארץ ישראל אין עליה שר והוא תחת ידו של הקב"ה בעצמו

מילא דער רמב"ן גייט דאָך מיט דער שיטה, דער רמב"ן זאָגט^מ [נהטעם בהן] ווייל דאָרטן [בארץ ישראל] איז מען אונטער הקדוש ברוך הוא, און דעם [שאר ארצות] איז אונטער שָׂרִים, אונטער אַן אַנדערן רשות, איז עס אַ בחינה פון עבודה זרה.

^מ כדהובא לשון רש"י לעיל בהערה א.

^מ עיין באורך כל ענין דלהלן בדברי רבינו ביואל משה בכ"מ (א, ה, ב, עו כח פו), וחלקים מזה הועתק להלן.

^מ בגמרא כתובות (ק"י): וכן בדוד הוא אומר כי גִּרְשׁוֹנִי הַיּוֹם מִהֶסְתַּפַּח בְּנִחְלַת ה' לֵאמֹר לֹךְ עֲבֹד אֱלֹהִים אֲחֵרִים, וכי מי אמר לו לדוד לֹךְ עֲבֹד אֱלֹהִים אֲחֵרִים, אלא לומר לך כל הדר בחוץ לארץ כאילו עובד עבודת כוכבים. [ופירש": וכי מי אמר לו לדוד כן. אלא מפני שהיה צריך לברוח ולצאת מארץ ישראל "אל מלך מואב ואל אכיש"].

ועיין שם בפירושו הרי"ף בעין יעקב דמה שאמרו "הדר בחוץ לארץ", מיירי "ביוצא מארץ ישראל" לדוד בחוץ לארץ, וכדמייתי ראייה מדוד שיצא אז מארץ ישראל לחוץ לארץ. - ומביאו רבינו ביואל משה (א, ד), ועיי"ש עוד (סו"ס ד) דעיקר החילוק בין הדר בחו"ל ובין היוצא מא"י לחו"ל, מבואר גם בריטב"א (יומא לח.).

^מ ברמב"ן פרשת אחרי (יח, כה): וְתִטָּמָא הָאָרֶץ וְאֶפְקָד עֲוֹנָהּ עָלֶיהָ, וְתִקְיָא הָאָרֶץ. החמיר הכתוב בעריות, בעבור הארץ שתטמא בהן ותקיא הנפשות העושות. והנה העריות חובת הגוף ואינן תלויות בארץ, אבל סוד הדבר בכתוב שאמר (האזינו לב, ח-ט) בְּהִנָּחַל עֲלֵינוּ גֹזִים בְּהַפְרִידוֹ בְּנֵי אָדָם יִצָּב גְּבֻלַּת עַמִּים וְגו' כִּי חֵלֶק ה' עִמּוֹ וְגו', והענין כי השם הנכבד הוא הכל, וְשֶׁם כֹּחַ הַתַּחַתּוּנִים בְּעֵלְיוֹנִים, ונתן על כל עם ו עם בהרצותם לגוייהם כוכב ומזל ידוע וכו', וגבוהים עליהם מלאכי עליון נתנם להיותם שרים עליהם וכו'. והנה השם הנכבד הוא אלקי האלהים ואדוני האדונים לכל העולם. אבל ארץ ישראל אמצעות הישוב היא נחלת ה' מיוחדת לשמו, לא נתן עליה מן המלאכים קצין שוטר וכושל, בהנחילו אותה לעמו המיוחד שמו זרע אוהביו וכו'. והנה קידש העם הישוב בארצו בקדושת העריות וברוכי המצות להיותם לשמו, ולכן אמר (קדושים כ, כב) וּשְׁמַרְתֶּם אֶת כָּל חֻקֵּי וְאֵת כָּל מִשְׁפָּטֵי וְעִשִּׂיתֶם אֹתָם וְלֹא תִקְיָא אֶתְכֶם הָאָרֶץ, וכתוב (שם, כד) וְאָמַר לָכֶם אֹתָם תִּירָשׁוּ אֶת אֲדָמְתָם וְאֵין אֶתְנַהֵל לָכֶם לָרֶשֶׁת אֹתָהּ וְגו' אֵין ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הִבְדִּילְתִּי אֶתְכֶם מִן הָעַמִּים, יאמר כי הבדיל אותנו מכל העמים אשר נתן עליהם שרים ואלהים אחרים, בתתו לנו את הארץ שיהיה הוא יתבחר לנו לאלקים ונהיה מיוחדים לשמו, והנה הארץ שהיא נחלת השם הנכבד תקיא כל מטמא אותה, ולא תסכול עובדי עבודה זרה ומגלים עריות וכו'.

והנה בחוצה לארץ, אע"פ שהכל לשם הנכבד, אין טהרה בה שלימה, בעבור המשרתים המושלים עליה, והעמים תועים אחר שריהם לעבוד גם אותם וכו'.

והנה השם הנכבד יתבחר אלקי האלהים בכל העולם, ואלהי ארץ ישראל שהיא נחלת ה', וזהו טעם וְזֶה הָאֱלֹהִים נִבְרַח הָאָרֶץ (ויק' לא, טו), כי האלוהות נכרים בארץ השם ובנחלתו, וזהו שנאמר (מלכים ב' יז, כו) לֹא יָדְעוּ אֶת מִשְׁפַּט אֱלֹהֵי הָאָרֶץ וְשִׁלַּח בָּם אֶת הָאֲרִיזוֹת וְהָנֶם מִמֵּיתִים אוֹתָם כַּאֲשֶׁר אֵינֶם יָדְעִים אֶת מִשְׁפַּט אֱלֹהֵי הָאָרֶץ, והנה הכותיים לא היו נענשים בארצם בעבדם את אלהיהם לשלח בהם את האריות, ובכואם בארץ ה' ועשו שם כמעשיהם הראשונים, שלח בהם האריות הממיתים אותם. וכן שנו בספרא (תו"כ קדושים יא, יד) וְלֹא תִקְיָא הָאָרֶץ אֶתְכֶם וְגו', ארץ ישראל אינה כשאר ארצות, אינה מקיימת עובדי עבירה. ובספרי (האזינו פסקא שטו) וְאֵין עִמּוֹ אֵל יָכֹר (האזינו לב, יב), שלא תהא רשות לאחד משרי האומות לבא לשלוט בכם וכו'.

סז

אבל בתרגום יונתן וברש"י מבואר, דזהו רק בזמן הבית כשיש שם ממשלת בני ישראל מצד הקדושה, ובשאר ארצות יש שם ממשלת עובדי עבודה זרה, ולכן היוצא ממשלת קדושה לממשלת עובדי עבודה זרה מעלה עליו הכתוב כאילו עובד ע"ז. ועל דרך שאמר הכתוב וְעַבְדְּתֶם שָׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים, ופירש"י דמשנעשו עבדים לעובדיהם כאילו נעשו עבדים להם

[אָבער] אין רש"י זעט אָבער אויס - אין רש"י זעט אויס 'מבואר' מ"ט, און אין רמב"ם זעט עפעס אויך אַזוי אויס, דאָרט איז אויך אַזוי מבואר אין אגרת תימן, - אַז דער פֿשט איז על פי פשוט נכדלהן, דמיירי בזמן הבית שבארץ ישראל יש ממשלת התורה, ובחוץ לארץ ממשלת עובדי ע"ז.

און דער אָמֶת, דער פֿשט פון רש"י מיטן רמב"ם איז נדאָך אַזוי מבואר אין תרגום יונתן בפירושו^{נא}, [וממילא] יונתן בן עוזיאל איז דער מכריע נדכן הוא העיקר בפירושו דקרא, ער איז דאָך איינער פון די תנאים^{נב}, נאָך פון פריער [בזמן דור ראשון של התנאים]. [על כל פנים] רש"י טייטשט דאָרטן, פֿי גִרְשׁוֹנֵי מִהִסְתַּפֵּחַ בְּנִחְלַת ה' לֵאמֹר לָךְ עֶבֶד עבודה זרה, לֵאמֹר לָךְ עֶבֶד אֱלֹהִים אֲחֵרִים, ברענגט ער [און] דער תרגום יונתן זאָגט פֿי גִרְשׁוֹנֵי מִהִסְתַּפֵּחַ בְּנִחְלַת ה' לֵאמֹר לָךְ עֶבֶד [פיני עממיא] 'פֿלחי' טענותא נוכראה.

סח

דאָס איז נדי זעלבע ווין דער פסוק [שבפרשת ואתחנן], דאָס איז די מימרא וואָס ס'שטייט^{נא} [והפֿיץ ה' אֶתְכֶם בְּעַמִּים] וְעַבְדְּתֶם שָׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים, זאָגט דאָך רש"י - [און] חכמינו ז"ל^{נב} זאָגן דאָך [אזוי] - משנעשו עבדים לעובדיהם איז כאילו עובד עבודה זרה, [נטאָמער] אַז מ'ווערט אַן עֶבֶד צו 'עובדי' עבודה זרה.

והוא מאמרם כל הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלוה, שנאמר (בחר כה, לח) לַתָּה לָכֶם אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן לְהִיּוֹת לָכֶם לְאֱלֹהִים, ואומר (ש"א כו יט) פֿי גִרְשׁוֹנֵי הַיּוֹם מִהִסְתַּפֵּחַ בְּנִחְלַת ה' לֵאמֹר לָךְ עֶבֶד אֱלֹהִים אֲחֵרִים וכו'. ואין רשות לפרש בענין הארץ יותר מזה, אבל אם תזכה להבין הארץ הראשונה הנזכרת בפסוק בראשית והנזכרת בפרשת אם בחקותי (להלן כו מב), תדע סוד נשגב ונעלם, ותבין מה שאמרו רבותינו (תנחומא ויקהל, ז) בית המקדש של מעלה מכון כנגד בית המקדש של מטה, וכבר רמזתי לך בפסוק פֿי לִי הָאֶרֶץ (יתרו יט, ה) וכו'.^{נא} ברש"י בשמואל שם: פֿי גִרְשׁוֹנֵי. מארץ ישראל: לָךְ עֶבֶד אֱלֹהִים אֲחֵרִים. היוצא מארץ ישראל לחוץ לארץ "בזמן הבית", כאילו עובד עבודה זרה, ויונתן תרגם אָזִיל דָּוִד בִּינִי 'עממיא' פֿלחי טענותא.

^{נב} עיין בזה הלאן באות עב ובהערה נז.

^{נא} בתרגום יונתן בשמואל שם: אַרְי תִּרְכֹּנִי יוֹמָא דִּין מְלִמִּיד בְּאַחֲסַנְתָּ עֻמָּא דִּה', לְמִימַר אָזִיל דָּוִד בִּינִי 'עממיא' פֿלחי טענותא.

^{נב} יונתן בן עוזיאל היה תנא גדול, בדור הראשון של התנאים. וכדאיאת בגמרא סוכה (כח,): תנו רבנן שמונים תלמידים היו לו להלל הזקן, שלשים מהן ראויים שתשרה עליהן שכינה כמשה רבינו, ושלשים מהן ראויים שתעמוד להם חמה כיהושע בן נון, עשרים בינונים. גדול שבכולן יונתן בן עוזיאל וכו'. אמרו עליו על יונתן בן עוזיאל בשעה שיושב ועוסק בתורה כל עוף שפורח עליו מיד נשרף.

ובגמרא מגילה (ג,): אמר רבי ירמיה ואיתימא רבי חייא בר אבא, תרגום של תורה אונקלוס הגר אמרו מפי רבי אליעזר ורבי יהושע, תרגום של נביאים יונתן בן עוזיאל אמרו, מפי חגי זכריה ומלאכי, נודעזעה ארץ ישראל ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה, יצתה בת קול ואמרה, מי הוא זה שגילה סתרי לבני אדם. עמד יונתן בן עוזיאל על רגליו ואמר, אני הוא שגילתי סתריך לבני אדם, גלוי וידוע לפניך שלא לכבודי עשיתי ולא לכבוד בית אבא אלא לכבודך עשיתי, שלא ירבו מחלוקת בישראל וכו'.

^{נב} בפרשת ואתחנן (ד, כח): וְהִפִּיץ ה' אֶתְכֶם בְּעַמִּים וְעַבְדְּתֶם שָׁם אֱלֹהִים מִצֵּה עַץ וְאֶבֶן. - וברש"י שם: וְעַבְדְּתֶם שָׁם אֱלֹהִים. כתרגומו. משאתם עובדים לעובדיהם, כאילו אתם עובדים להם.

וכעין זה נאמר בפרשת תבוא (כח, סד): וְעַבְדְּתֶם שָׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ אֹתָהּ וְאֶבְתִּיךָ עַץ וְאֶבֶן. - וברש"י שם: וְעַבְדְּתֶם שָׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים. כתרגומו [ותפלח תמן לעממיא פלחי טענותא], לא עבודת אלהות ממש, אלא מעליה מס וגולגוליות לכומרי עבודת כוכבים.

^{נב} בפסיקתא זוטא (לקח טוב, ואתחנן שם): וְעַבְדְּתֶם שָׁם אֱלֹהִים. פירוש 'עבדי' אלהים אחרים תהיו עובדים.

סט

איבערדעם, דוד המלך האָט געזאָגט [פי גרשוני היום], ער איז געווען [נבארץ ישראל וואָס] דעמאָלטס איז געווען [נדארט] אַ מלכות קדושה, אין ארץ ישראל איז דאָך געווען שְׂאוֹל הַמֶּלֶךְ, אַ מלכות קדושה פון הקדוש ברוך הוא, מלכות שֶׁל תּוֹרָה. און מ'שיקט אים, מ'האָט אים געשיקט [דעאמאלטס און] ער מוז גיין קיין פֿלשתיים [לאַכיש מֶלֶךְ גִּת] אונטער עובדי עבודה זרה. איבערדעם הייסט דאָס [פי גרשוני לאמר] לֵךְ עֲבַד אֱלֹהִים אַחֲרֵיהֶם.

ע

איבערדעם זאָגט טאָקע רש"י [צין דאָרט אויפן אָרט, דאָרט אין תנ"ך, ההולך מארץ ישראל לחוץ לארץ "בזמן הבית", מיינט מען [דוקא] דעם זמן ווען ס'איז געווען אַ מלכות ישראל, אַ מלכות קדושה, - און אַזוי זאָגט דאָך דער רמב"ם [בדלהלן], - אַזוי זאָגט דאָך רש"י^ה.

עא

דאָ אין די גמרא^ה זאָגט אויכעט רש"י, מ'האָט אים אַוועקגעשיקט פון שְׂאוֹלִין "אַל אַכִּישׁ" מֶלֶךְ גִּת זאָגט רש"י דאָס לשון, און ער איז גאַרנישט מִזְכִּיר "הָאָרֶץ". נאָר [די כוונה איז] אַז מ'האָט אים געשיקט פון 'דער' מלוכה, פון אַ מלוכה [פון] קדושה צו אַ מלוכה [פון] עובדי עבודה זרה.

אַזוי ווי ס'איז מבואר אין תרגום יונתן, איבערדעם האָט ער אים געזאָגט גרשוני מִהִסְתַּפֵּחַ לֵאמֹר לֵךְ עֲבַד עֲבֹדָה זָרָה, לֵךְ [פיני עממא] "פֿלח" טעוּתָא נוקרָא, מ'האָט אים געשיקט דינען אַזעלעכע 'מענטשן' וואָס 'דינען' די עבודה זרה. וואָס דאָס איז [ווי] די מימרא [משנעשו עבדים לעובדיהם] אַז ס'הייסט כאילו עובד 'עבודה זרה'. דער עיקר איז נאָר - דאָס איז דאָך דער טעם - וועגן די מַמְשְׁלָה.

ובתרגום אונקלוס ואתחנן שם (כמובא ברש"י): וְתַפְלְחוּן תַּמָּן 'לעממא פֿלחי טעוּתָא', עובדי יְדִי אֲנָשָׁא אַעָא וְאִבְנָא. - וכן בתרגום יונתן שם: וְתִיתַעֲוֹקֶין לְמַפְלַח תַּמָּן 'לפֿלח' טעוּתָא, עובד אידיהון דְּבִנֵּי נִשָּׂא מִן קִיסָא וְאִבְנָא.

^ה וז"ל רבינו ברואל משה (א, ה): ברוב כתבי התנ"ך בשמואל א' כ"ו מבואר ברש"י ז"ל שם על הכתוב גרשוני וגו' לאמר לך עבד וגו' היוצא מארץ ישראל לחוץ לארץ 'בזמן הבית' כאילו עובד עבודה זרה, ומבואר בפירוש שאין זה אלא בזמן הבית. אמנם באיזו דפוסים נשמטה תיבת 'בזמן הבית', אולם גם בלאו הכי כיון שהביא רש"י ז"ל שם על זה מה שכתב התרגום יונתן אַזִּיל דְּדִיד בִּינֵי 'עממא' פֿלחי טעוּתָא, שמענין דכשהולך בגולה נקרא כאילו עובד עבודה זרה.

וגם בפרשת ואתחנן על הכתוב וְעֲבַדְתֶּם שָׁם אֱלֹהִים, פירשו שני התרגומים תרגום אונקלוס ותרגום יונתן, וכן ברש"י ז"ל כתב בתרגומו, משאם עובדים לעובדיהם כאילו אתם עובדים להם. והיו לך מבואר להדיא שמחמת זה נקראו ההולכים בגולה בין האומות כאילו עבדו עבודה זרה, יען שנעשו משועבדים לעובדי עבודה זרה, וזה לא היה שייך רק בעת שהיו ישראל שרויין על אדמתם, והיתה שָׁמָּה ממשלה המאמינים בהקב"ה, ומפני שיעצו משם והלכו להם תחת ממשלת עובדי עבודה זרה, נקראו כן שהם כאילו עבדו עבודה זרה. וכן פירש הביא רש"י ז"ל שם בתנ"ך שמואל א' על הכתוב פי גרשוני וגו' את דברי התרגום יונתן שפירש כן. וכן פירש רש"י ז"ל בכתובות דף ק"י בהך מימרא דהדר בחוץ לארץ כאילו עובד עבודה זרה, שלמדו מדוד, וכתב רש"י ז"ל שנאמר כן בדוד מפני שהיה צריך לברוח מארץ ישראל "אל מלך מואב ואל אכיש", ולא אמר הטעם בשביל שברח "לחוץ לארץ", אלא בשביל שברח אל מלך מואב ואל אכיש, והיו שהטעם הוא רק בשביל הממשלה.

ובאמת כתבו התוספות בגיטין דף ב' ד"ה ואשקלון (הובא לקמן בהערה ס), דארץ פלשתים היא מארץ ישראל, ואברהם יצחק היו דרין שם, והביאו שגם ביהושע משמע דפלשתים מארץ ישראל. ואם כן מה שברח דוד לארץ פלשתים, אינו מוכרח שהיה בחוץ לארץ, אבל הטעם הוא בשביל שהיה שם ממשלת עכו"ם.

עב

וכן מוכח דעת הרמב"ם, שכתב ענין זה לענין שתי מדינות "שבחוין לארץ" עצמו, דהדרים תחת ממשלה הכופה נגד הדת נחשב כאילו עובד עב"ז, והרי שסובר גם כן דאין זה תלוי "בהארץ", אלא "בהממשלה"

אזוי זאגט דאך דער רמב"ם אויך אין אגרת תימן¹¹.

ער זאגט עס גאר דאָרטן [ווען] ער האָט געשריבן קיין תימן [שהיא בחוץ לארץ], ברענגט ער די מימרא [דכל היוצא מארץ ישראל לחוץ לארץ כאילו עובד עב"ז].

[והמדובר היה כן מ'האָט דאָרטן כּוּפָּה געוועזן [לעבור] אויפן דת, און אויף דעם האָט ער געזאָגט [הרמב"ם באגרתו, כן] אַז מ'זיצט אין אַ מדינה וואָס מ'איז כּוּפָּה [לעבור] אויפן דת, איז כאילו עובד עבודה זרה, [ועל זה מביא דברי הגמרא] אַזוי ווי דוד המלך האָט געזאָגט פֿי גִּרְשׁוֹנֵי מִהֶסְתַּפֵּחַ בְּנִחְלַת ה' לֵאמֹר לֶךְ עֲבַד עבודה זרה, דאָס איז ביידע [לענדער]¹² נישט געווען דאָרט ארץ ישראל, און ער האָט אַזוי געזאָגט על כל פנים. ווייל דער תוכן איז געווען 'דאָס' [דתלוי "בהממשלה" המושלת, ולא בהארץ]¹³.

¹¹ היינו במאמר קידוש השם להרמב"ם (שנכתב גם כן לארץ תימן כמו האגרת תימן, ויחנן גם שנדפסו ביחד, ולכן קראו רבינו כאן 'אגרת תימן') שביאר שם דיני קידוש השם באם המלכות כופה נגד הדת, ומבאר שם דמי שאפשר לו מחויב לצאת משם.

וכתב שם הרמב"ם וז"ל: והעצה שאני יועץ לנפשי, והדעת שאני רוצה בה לי ולאחובי ולכל מבקש ממני עצה, שִׁיצֵא מאלה המקומות וילך למקום שהוא יכול להעמיד דתו ולקיים תורתו בלא אונס, ולא יפחד, ויעזוב ביתו ובניו וכל אשר לו, כי דת ה' שהנחיל אותנו גדולה, וחיובה קודם לכל המקרים הבזויים בעיני המשכילים, שהם אינם עומדים ויראת ה' היא שעומדת. ולא עוד אלא אפילו היו שתי מדינות מישראל, אחת מהם יותר טובה במעשיהם ובמנהגותיהם ויותר מדרקת ונכנעים למצות מן האחרת, שחייב ירא ה' לצאת מאותה שמעשיה אינם כל כך נכונים, לאותה מדינה טובה וכו'.

וכל זה כשהיו שני מדינות מישראל, אבל אם היה המקום מן הגוים, ישראל העומד שם על אחת כמה וכמה שהוא חייב לצאת מאותו מקום וללכת למקום טוב, וישתדל לעשות, ואעפ"י שמפיל עצמו בסכנה, עד שינצל מן המקום הרע שאינו יכול להעמיד דתו כראוי, וילך עד שיגיע למקום טוב. וכבר פירשו על ידי הנביאים שכל הדר בין הכופרים שהוא כמותם, שאמר דוד המלך ע"ה פֿי גִּרְשׁוֹנֵי הַיּוֹם מִהֶסְתַּפֵּחַ בְּנִחְלַת ה' לֵאמֹר וגו'. הנה שָׁקַל דירתו בין הגוים כאלו עובד אלהים אחרים. וכן חייבו החסידים ויראי השם שימאסו הרע ועושיו, וכן אמר דוד ע"ה (תהלים קלט, כא) הִלּוֹא מִשְׁנֵאִיָּהּ ה' אֶשְׁאֵן וּבִתְקוּמִיָּהּ אֶתְקוּטִי, וגם אמר (שם קט, סג) חֶבֶר אֲנִי לְכָל אֶשֶׁר יִרְאוּךָ לְשִׁמְרֵי פִקּוּדֶיךָ. וכן מציינו באברהם אבינו ע"ה שמאס משפחתו ומקומו וברח לנפשו, להנצל מדעת הכופרים. – וכל זה אם לא יכופו אותו הכופרים לעשות מעשיהם, שצריך האדם לצאת מביניהם, אבל בשכופין אותו לעבור על אחת מן המצות, אסור לעמוד באותו מקום, אלא יצא וינח כל אשר לו וילך ביום ובלילה, עד שימצא מקום שיהא יכול להעמיד דתו, והעולם גדול ורחב. והתנצלות מי שטוען בענין ביתו ובניו, אינה טענה לפי האמת, אַחַךְ לֹא פָּדָה יִפְדֶּה אִישׁ לֹא יִתֵּן לְאַלְקִים כֶּפֶר (שם מט, ח), ואין ראוי אצלי מי שיטען זה היתענה כדי לדרחוט מעל נפשו, אלא יגלה למקום ראי, ולא יעמוד בשום פנים במקום השמר, וכל העומד שם הרי הוא עובר ומחלל על שמים, והוא קרוב למזיד. – אבל אלה שמפתין עצמן ואומרים שיעמדו במקומן עד שיבא המלך המשיח לארץ המערב ואז יני יוצאין והולכין לירושלים, איני יודע איך יבטל מהם זה השמר אלא עוברין הן ומחטיאין זולתן, ובכמותן אמר הנביא ע"ה (ירמיה יד) וירפאו את שבר בת עמי על נקלה לאמר שלום שלום ואין שלום, כי אין זמן לביאת המשיח עד שתולין בו ואומרים עליו הוא קרוב או רחוק, וחיוב המצות אינו תלוי בביאת המשיח, אלא אנחנו מחויבים להתעסק בתורה ובמצות ונשתדל להשלים עשייתן, ואחרי שנעשה מה שאנחנו מחויבים, אם יזכה ה' לנו או לבני בנינו לראות המשיח הרי זה טוב יותר, ואם לא לא הפסדנו כלום אלא הרוחנו בעשייתנו מה שאנחנו מחויבין. אבל אם יעמוד אדם במקומות שיראה כי התורה תפסוק והמין יאבד בַּעֲבוּר השנים, והוא אינו יכול להעמיד דתו, ויאמר שאר אני עד שיבא משיח ואצא מזה שאני בו, אין זה כי אם רוע לב, וְאֶבֶד גדול, ובטול הדת והדעת. זו היא דעתי, וה' יודע האמת.

¹² הן ארץ תימן, והן מקום הניסה ובריחה לשם.

¹³ וז"ל רבינו ביואל משה (ב, כז): והרי"ף והרא"ש והטור והשו"ע השמיטו לגמרי הך מימרא דלעולם ידור אדם בארץ ישראל שהדר בחוץ לארץ הוי כעובד עבודה זרה, ולא הביאו מזה כלל, כי אין דרכם להביא מה שאינו נוהג בזמן הזה.

וכעין זה הוא דעת הרמב"ם במאמר קידוש השם בפירוש מימרא זו, שכתב וזה לשונו: וכבר פירשו על ידי הנביאים, שכל הדר בין הכופרים שהוא כמותם, שאמר דוד המלך ע"ה פֿי גִּרְשׁוֹנֵי מִהֶסְתַּפֵּחַ בְּנִחְלַת ה', הנה שָׁקַל דירתו בין הגוים כאילו עובד עבודה זרה, עד כאן לשונו.

עג

ובן צריך לומר לדעת התוספות שכתבו דפלטתים מכלל ארץ ישראל. ועם כל זה אמר דוד בן על עצמו כשברח מארץ ישראל לפלשתים, כיון שהיתה תחת מממשלת הגוים. דגם בשתי מקומות "שבארץ ישראל" עצמו, תלוי הכל רק לפי הממשלה

נאך זעט מען אַ ראיה צו דעם פֿשט, וואָרן [הפסוק פֿי גִּרְשֹׁנִי דעס שטייט דאָך ווען דוד המלך איז געקומען קיין פֿלשתיים, און דער אָמֶת די שטאַט פֿלשתיים איז דאָך אויכעט [מכלל ארץ ישראל. ווי] תוספות זאָגט דאָך אַז פֿלשתיים איז אויך בארץ ישראל, פֿלשתיים אַליין האָט אויך קדושת האָרץ, ס'איז געווען אַ חלק פון ארץ ישראל. נאָר דער פעלער איז געווען אַז דאָרט איז [דער מושל] שוין געווען אָכיש מֶלֶךְ גַּת.

עד

על כל פנים איז אלו ואלו דברי אלקים חיים. דער רמב"ן זאָגט אַן אַנדערן [טעם] פון דעם טעם [פון רש"י ורמב"ם, און] ס'איז אַוודאי ביידע אָמֶת^א. אָבער על כל פנים לויט רש"י מיטן רמב"ם מיטן תרגום יונתן, איז 'דאָס' דער פֿשט.

והנה מבואר בדבריו בפירוש מימרא זו שאמר דוד בן גִּרְשֹׁנִי מִהֶסְתַּפֵּחַ וגו' לֵאמֹר לֶךְ עֲבֹדָה זֹרָה, שהוא בשביל שהוצרך לילך בין הפלשתים הכופרים בהש"ת, וְשָׂאוֹל הִמְלִיךְ וְכָל עַם יִשְׂרָאֵל הָיוּ דֹבְקִים בְּאִמּוֹנָה וּבַתּוֹרָה הַקְּדוּשָׁה, והדור בין הכופרים כמותם. ואם כן אין הטעם בשביל ההפרש שבין ארץ ישראל לחוץ לארץ, [ונאם כן גם מה] שלמדו חכמינו מזה על כל היוצא מארץ ישראל לחוץ לארץ שהוא כעובד עבודה זרה, הוא מטעם הנ"ל, לא בשביל ארץ ישראל לחוץ לארץ. ועל דרך זה הוא גם לשון הש"ס בעבודה זרה דף ח' ע"א, תניא ר"י אומר, ישראל שבחוץ לארץ עובדי עבודה זרה כטהרה וכו'. [עיי"ש עוד].

ולשון הרמב"ם ז"ל בפירוש המשניות פרק קמא דעבודה זרה, על המשנה עיר שיש בה עכו"ם (כדף יא:) וזה לשונו: שאסור ליכנס לעיר שיש בה עבודה זרה, כל שכן לדור בה, וכל שכן לסחור בה וכו', ולפיכך יודע לך שכל עיר של אומה שיהיה להם בה בית תיפלה שהוא בית עכו"ם, בלא ספק אותה העיר אסור לעבור בה בכוונה, וכל שכן לדור בה. אבל אנחנו תחת ידיהם בעונותינו, ושוכנים בארצם אנוסים, ונתקיים בנו מה שנאמר (דברים ד, כח) וְעִבְדֶתְם שֵׁם אֱלֹהִים מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם עַץ וָאֶבֶן, עד כאן לשונו. והרי שדעתו ז"ל שבוה נתקיים וְעִבְדֶתְם שֵׁם אֱלֹהִים אַחֲרָיו, במה שדרים בעיירות שיש בהם עבודה זרה, שזה אסור מצד הדין, אלא [הוא] מחמת האונס. ואין הטעם בשביל שהוא חוץ לארץ. ועל כן בימי שאול שבדודי לא היה אז שום סרך עבודה זרה בארץ ישראל, שפיר אמר דוד בן גִּרְשֹׁנִי וגו' לֵאמֹר לֶךְ עֲבֹדָה זֹרָה. וזה כדעת רש"י והתרגומים. [עכ"ל רבינו ביו"א מ].

^א בתוספות ריש גיטין (ב. ד"ה ואשקולין): קשה דַּרְקָם וְחָגָר משמע הכא דהוה חוצה לארץ, וכתב ביהושע (כ. ז) וַיִּקְדְּשׁוּ אֶת קֹדֶשׁ בְּהֵר נִפְתָּלִי [קדש הוא רקם] וכו'. ויש לומר דתרי דַּרְקָם וְחָגָר הוּו, ואותו דַּרְקָם וְחָגָר דכתב גבי אברהם (וירא כ, א) וַיִּשָּׁב פֶּן יִקְדֹּשׁ וְכֵן שׁוּר [וַיִּגְר בְּגֵרָה], מתרגמינן פֶּן יִקְדֹּשׁ וְכֵן חָגָר, בארצו של אבימלך מלך פלשתים, ואותו היה בארץ ישראל, דמסתמא דאברהם ויצחק היו דרין בארץ ישראל. וביהושע נמי משמע דפלשתים מארץ ישראל. ואותו דַּרְקָם וְחָגָר היה במערבה של ארץ ישראל, דפלשתים במערבו, דים פלשתים הוא גבול מערב של ארץ ישראל. ורקם וחגר דמתניתין היה במזרח, כדאמרין דַּרְקָם כמזרח.

ובדעת זקנים לבעלי התוספות (ריש פרשת בשלח): אמר הרב דוד זקנו של הרב משה, שארץ פלשתים מארץ ישראל היתה, שהרי לא מצינו שיצא יצחק לחוצה לארץ, וגר בארץ פלשתים, שנאמר (תולדות כו, ו) וַיִּגְר יִצְחָק בְּגֵרָה. והרב משה אמר שרצועה היתה שיצאה מארץ פלשתים ונכנסת לתוך ארץ ישראל, ולא שהיתה ארץ ישראל בעצמה, כי הכתוב קראה ארץ פלשתים.

^א וממילא בזה יובן מה מתחילה נצטער יעקב על שהזקק לצאת לחוץ לארץ, כי מתחילה סבר יעקב כסברת הרמב"ן דתלוי "בהארץ". עד שאמר לו הקב"ה דהכוונה בזה כסברת התרגום יונתן ורש"י והרמב"ם והתוספות, דאין זה תלוי "בהארץ" אלא בהממשלה, וכמבואר להלן בההמשך.

[ואגב, במקומות אחרים מכאן רבינו עוד, דבאמת גם לסברת הרמב"ן שענין היוצא מארץ ישראל לחוץ לארץ נאמר גם על זמן הגלות, אין זה אמור אלא בזמן שישראל עושים שם רצונו של מקום, אבל אם ח"ו חטאים שם בארץ ישראל ומסתלקת השכינה משם, וכמו שהביא בב"ב (ארי"ח סימן רח), אז ח"ו הס"מ נעשה שם השר, שהוא עוד גרוע מלהיות תחת שאר שרים, וא"כ תו לא שייך סברת הרמב"ן בזה. אבל מ"מ זה לא היה שייך בימי יעקב ובניו, שבדודי היו עושים רצונו של מקום, וכשדרו בארץ ישראל לא היתה הארץ תחת שום שר].

עה

ישוב קושיא ד-ה

ובזה יובן במה שניחם לו הקב"ה באומרו וְיוֹסֵף יָשִׁית יָדוֹ עַל עֵינָיו, דכיון שעתה יש בארץ כנען ממשלת עובדי עבודה זרה, ובמצרים יש ממשלת יוסף הצדיק, אם כן אדרבה אין חסרון לירד למצרים ולא להשאר בארץ כנען, שהרי הכל תלוי לפי "הממשלה" ולא לפי "הארץ".

איבערדעם קאָן זיין.

הקדוש ברוך הוא האָט מְנַחֵם געווען יעקב אבינו [אויף] וואָס ער גייט קיין מִצְרַיִם. ווייל "דאָרט" [בארץ ישראל] איז דאָך געווען [באותו זמן], די מְלָכוֹת איז דאָך געווען [פון] די שְׂבָעָה עַמִּמִּים, [ונכמאה"כ] [לך יג, יז] וְהַכְנַעֲנִי וְהַפְּרָזִי אֲזַיִש בְּאַרְץ (ע"י רש"י שם).

עו

ס'זעט אויס [אז] זיי [האבות והשבטים] זענען אויך געווען מְלָכִים^{כב}, אָבער [דאָס איז געווען] אויף אַן אַנדערן אופן. אָבער דאָך, די מְלָכִי הָאָמֹרִי [השולטים בכל הארץ] זענען דאָך געווען פון די אומות, ס'איז נאָכנישט געווען די צייט [למלוכת ישראל]. נאָר זיי האָבן געהאַט עפעס אַ כֹּחַ, [בכחינת] לֹא יָסוּר שְׂבַט מִיְהוּדָה^{כג} [ויחי מט, י], מ'האַט זיי געגעבן עפעס אַ כֹּחַ, [און] מ'האַט פאַר זיי דֶּרֶךְ אֶרֶץ גֵּעְהָאט, אָבער טאַקע די "מְלוּכָה" איז געווען ביי די שְׂבָעָה אומות.

עז

אָבער אין "מִצְרַיִם" איז בעצם [די ממשלה געווען אונטער יוסף הצדיק], יוסף האָט געהאַט די געוואלדיגע השפעה [ושליטה בכל הארץ, וכמו שאמר לו פרעה] [מקץ מא, מד] וּבְלַעֲדֶיךָ לֹא יָרִים אִישׁ אֶת יָדוֹ וְאֶת רִגְלוֹ בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם.

עח

דעס האָט ער אים געטרייסט [באומרן] אַל תִּירָא מִרְדֵּה מִצְרַיִמָּה [און] דעס האָט ער אים געזאָגט [ויוסף יָשִׁית יָדוֹ עַל עֵינָיו], כַּאֲשֶׁר מ'האַט געזאָגט נאָך העכער [שהתחיל עם "אָנֹכִי" אַרְד עִמָּךְ מִצְרַיִמָּה (ע"י בקושיא ה.)]. אַבל כלפי דאגתו לצאת מארץ ישראל לחוץ לארץ, אמר לו הקב"ה דעיקר הקפידא הוא שלא לצאת מתחת ממשלת קדושה לממשלת רשעים, ובכאן אדרבה הוא הולך מתחת ממשלת הכנענים אל תחת ממשלת קדושה של יוסף הצדיק.

איבערדעם האָט ער געזאָגט [ויוסף יָשִׁית יָדוֹ עַל עֵינָיו, און] באותו הזמן אַז ס'איז דאָ דערין די קְדוּשָׁה פון יוסף'ן, [נאזי אל תִּירָא מִרְדֵּה מִצְרַיִמָּה, ווייל] ער איז דער מוֹשֶׁל, [ונכמו ששלח יוסף לומר לו] וְכִי הוּא מוֹשֶׁל בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם.

עט

ישוב קושיא ט

והשתא אתי שפיר גם הטעם שצוה יוסף לומר ליעקב כי הוא "מוֹשֶׁל" בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם, שלא יצטער על שנצרך לצאת לחוץ לארץ, כי אדרבה שם במצרים יהיה תחת ממשלת יוסף הצדיק, ולא תחת ממשלת הכנענים איבערדעם [נטאקע] האָט ער [יוסף] אים באַפוֹלֵן [לעקב על ידי השבטים, שיגידו לו לאמר] וְכִי הוּא מוֹשֶׁל בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם, [כדין ער זאָל נישט מורא האָבן [צו קומען קיין מצרים].

^{כב} וז"ל הרמב"ן פרשת תולדות (כה, לד): אבל היו האבות כולם כמלכים, ומלכי גוים באים לפנייהם וכורתים עמיהם ברית.

^{כג} דפירש שם רש"י, אלו ראשי גליות שבבבל. - [ומקורו בגמרא סנהדרין (ה.) והוריות (יא:)].

ווייל ער האָט דאָך אים געוואָלט ברענגען צו זיך, [ונאָמו שאמר להם] וְהוֹרַדְתָּם אֶת אָבִי הַנֶּה, [און כדין] ער זאָל נישט האָבן קיין צער אַז ער גייט אַרויס פון ארץ ישראל, איבערדעם האָט ער אים באַפּוֹלן ער זאָל וויסן אַז ס'איז דאָרטן [במצרים] אַ בעסערע מַמְשָׁלָה, מער אַ מַמְשָׁלָה קְדוּשָׁה, וואָרן 'ער' [יוסף] איז דער מוֹשֵׁל, און דעם איז נישטאָ דעמאָלטס [בארץ כנען], דעם איז נישט געווען 'באותו הזמן' אין ארץ ישראל. ממילא אַז ס'איז גאָר דאָרטן געוועזן אַן אַרגערע ממשלה איז דאָך 'דער' טעם [פון רש"י ורמב"ם] שוין נישטאָ [אודות הענין של] 'כאילו עובד עבודה זרה' [אויף] 'ההולך מארץ ישראל'. [נאָך] אדרבה, וואָרן "דאָרט" [במצרים] האָט מען פון די מַמְשָׁלָה [אויס] האָט ער געזען [יעקב ווין] מ'האָט צובראַכן די עבודה זרה'ס [וכדלעיל באות כח-ל].

פ

ישוב קושיא ו

ואתי שפיר גם המשך הכתוב וְרָא אֶת הָעֶגְלוֹת אֲשֶׁר שָׁלַח יוֹסֵף "לְשֵׂאת אֹתוֹ", כי רק על די שראה יעקב כל זה שיוסף עדיין עומד בצדקו, לכן הסכים שישאורו בהעגלות למצרים, להיות תחת ממשלת יוסף הצדיק [און] דאָס אַלעס האָט ער זיך טאַקע פון די עֶגְלוֹת אויפגעדריינגען, וְיִשְׂאוּ [בני ישראל] אֶת יַעֲקֹב אֲבִיהֶם "בְּעֶגְלוֹת" (מ"ה), אין 'די' עֶגְלוֹת. [וואָרן] 'איבערדעם' האָט ער זיך געלאָזט טראַגן^ט, [ווייל] ער האָט געזען 'די' עֶגְלוֹת, אַז [אין מצרים] "דאָרט" צוברעכט מען די עבודה זרה, און "דאָ" [בארץ כנען] האָט ער געזען, דאָרט איז געווען אַ מלכות עבודה זרה איז דאָך געווען דעמאָלטס אין ארץ ישראל, ממילא האָט ער געזען אַז ס'איז באותו הזמן נאָך מער מלכות קדושה [בארץ מצרים], איז אים דאָס געווען אַ נִחְמָה [אויף] וואָס ער איז הוּזַקק לירד פון ארץ ישראל אויף חוץ לארץ.

פא

הקדמה לישוב קושיא א

נאָר [לבאר גם] דאָס ענין [מה שאמר לו הקב"ה] כִּי "לְגוֹי גָדוֹל" אַשְׁימָךְ שָׂם, קען מען זאָגן נאָך.

פב

איתא במדרש בבאור הפסוק וְאֶעֱשֶׂה לְגוֹי גָדוֹל, שאמר לו הקב"ה, אותה אומה שנאמר בה כי מי גוי גדול, אני מעמיד ממך. וענין "כי מי גוי גדול" נתקיים בעיקר לאחר מתן תורה, והרי כי ע"י התורה נקראים ישראל "גוי גדול" [דהנה] אויף וְאֶעֱשֶׂה לְגוֹי גָדוֹל (לך יב, ב) זאָגט דער מדרש^ט [אז] וְאֶעֱשֶׂה לְגוֹי גָדוֹל "מיינט] ביי מתן תורה, אַזוי שטייט אין מדרש. ער טייטשט דאָרט אַזוי דער מדרש אויף וְאֶעֱשֶׂה לְגוֹי גָדוֹל, "אותה הגוי שנאמר בו (ואתחנן ד, ז) כִּי מִי "גוי גדול" אֲשֶׁר לוֹ אֱלֹקִים קְרִיבִים אֵלָיו, "דעם" גוי גדול וועל איך דיך מאַכן. [און] דאָס איז דאָך נאָר געוואָרן דורך מתן תורה^ט.

^ט ובזה מתיישב (קושיא ו) האין יתקשר הדרש דפרשת עֲגֵלָה עֲרֹפָה, עם המשך הפסוק אֲשֶׁר שָׁלַח יוֹסֵף "לְשֵׂאת" אֹתוֹ. דהכוונה כי עבור זה הסכים יעקב שישאור אותו בְּהֶעְגְלוֹת.
^ט בבראשית רבה (לט, יא. וכו"ה במדבר רבה יב, ב): וְאֶעֱשֶׂה לְגוֹי גָדוֹל. אמר לו, ומנחם לא העמדת ע' אומות. אמר לו, אותה אומה שכתוב בה כי מי גוי גדול, אני מעמיד ממך.
^ט וכמו שנאמר בפסוק שלאחריו (ואתחנן שם, ח): "ומי גוי גדול" אֲשֶׁר לוֹ חֲקִים וּמִשְׁפָּטִים צְדִיקִים כָּל הַתּוֹרָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לְפָנֶיךָ הַיּוֹם.

פג

וכן אמרו בגמרא על הפסוק בית "גדול", חד אמר בית שמגדלין בו תורה, וחד אמר שמגדלין בו תפילה, והרי שע"י תורה ותפילה נקראין "גדול". ועל זה נאמר ליעקב פי "לגו" גדול" אַשְׁמַךְ שם, והיינו שגם במצרים יקמו בני ישראל מקומות הקודש, ויתעסקו בתורה ובתפילה

מילא ווען אידן האָבן דאָרט (במצרים) געלערנט תּוֹרָה, נוכחו שאמרן^{טו} עמרם זקן ויושב בישיבה, נוכן אמרו^{טז} בפסוק] וְאֵת יְהוּדָה שָׁלַח לִפְנֵי אֶל יוֹסֵף 'לְהוֹרֹת' [לִפְנֵי גִשְׁנָה (מו, כח), דהיינו לתקן] לו בית תלמוד שמשם תצא 'הוראה'.

[ואון] אַז ס'איז אַ מקום תורה [נקרא בית "גדול", וכמו שמצינו בפסוק] (מלכים ב' כה, ט) וְאֵת [כָּל] בֵּית "גְּדוֹל", זאָגט די גמרא^{טז} איז אַ פלוגתא, איינער זאָגט בית שמגדלין בו "תּוֹרָה", און איינער זאָגט בית שמגדלין בו "תּפִּלָּה".
וולכן כשעוסקין בני ישראל בתורה ותפלה], דאָס ווערט דאָך אָנגערופן "גוי הגדול", [שהרי] אַזוי ווערט אָנגערופן "גדול", תורה און תפלה.

פד

עוד הקדמה לישוב קושיא א

מבואר במהרש"א וכמה מפרשים בבואור הגמרא דברכות כיון דמקדמי ומחשכי לבי כנישתא היינו דאהני להו שהאריכו ימים בחוץ לארץ. והכוונה יען שעתידין בתי כנסיות ומדרשות ליקבע בארץ ישראל, על כן גם עתה יש שם קדושת הארץ על שם העתיד, ולכן הקובע עצמו בבית המדרש נחשב כאילו דר בארץ ישראל, וחל עליו הברכה של לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וְיָמֵי בְנֵיכֶם "על הָאָדָמָה"

[והנהגה] ס'איז ידוע וואָס דער מהרש"א [זאָגט] (ברכות ח, ט) - דער מהרש"א זאָגט עס, און כמה מפרשים^{טז} - אויף דעם וואָס די גמרא זאָגט (ברכות שם) [רבי יוחנן כששמע כין איכא סבי בבל, תמה רבי יוחנן ואמר [והלא] לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וגו' "על הָאָדָמָה" כתיב, נאָר עַל הָאָדָמָה. כיון דאמרי ליה דמקדמי ומחשכי לבי כנישתא, [אמר] היינו דאהני להו.

פרעגט מען די קשיא, אַמֶּר ס'איז דאָך ווייטער נישט "על האדמה". דאָס האָט ער גאַנץ גוט געוואוסט [גם מעיקרא] אַז ס'איז דאָ אַזעלעכע צדיקים [כבבל] וואָס זיי קענען האָבן אריכות ימים, אָבער די קשיא איז דאָך אים געווען [דהלא] ס'שטייט דעך אָבער "דאָך" נאָר עַל הָאָדָמָה. האָט ער דען נישט געוואוסט ס'איז דאָ דאָרטן זכותים, וואָס האָט מען אים געענפערט דמקדמי ומחשכי.

^{טו} כן מובא הלשון בישמח משה (שמות, ד"ה ויאמר משה). ועיין בגמרא יומא (יומא כח:), מימיהם של אבותינו לא פסקה ישיבה מהם, היו במצרים ישיבה עמהם, שנאמר (שמות ג, טז) לָךְ וְאֶסְפֹּת אֶת יִשְׂרָאֵל. - ובשמות רבה (א, ג): שדיה עמרם ראש סנהדרין. - ובגמרא סוטה (יב:), תנא, עמרם גדול הדור היה. - ובשל"ה (מס' פסחים מצה עשירה, ה, ד) הביא הנוסח, תנא עמרם ראש ישיבה היה.

^{טז} בתנחומא (סימן יא): וְאֵת יְהוּדָה שָׁלַח לִפְנֵי, להתקין לו בית תלמוד שיהא מורה שם הוראה, שיהא מלמד את השבטים. [ונכעין זה הוא בבראשית רבה (צה, א)]. - וכן כתב רש"י (מו, כח): 'להורת' לִפְנֵי. כתרגומו לפנות לו מקום ולהורות האיק' יתיישוב בה וכו'. ומדרש אגדה, להורות לפניו, לתקן לו בית תלמוד שמשם תצא הוראה.

^{טז} בגמרא מגילה (כו:): דַּרְשׁ בַּר קַפְרָא, מֵאָד דְּכִתְיִב (מלכים ב' כה, ט) וַיִּשְׁרֹף אֶת בֵּית ה' וְאֵת בֵּית הַמֶּלֶךְ וְאֵת כָּל בְּתֵי יְרוּשָׁלַיִם וְאֵת כָּל בֵּית גְּדוֹל שָׁרָף בָּאֵשׁ. בֵּית ה' זה בית המקדש, בֵּית הַמֶּלֶךְ, אלו פלטרין של מלך, וְאֵת כָּל בְּתֵי יְרוּשָׁלַיִם, כמשמען. וְאֵת כָּל "בֵּית גְּדוֹל" שָׁרָף בָּאֵשׁ, רבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי, חד אמר מקום שמגדלין בו "תּוֹרָה", וחד אמר מקום שמגדלין בו "תּפִּלָּה". מאן דאמר תורה, דכתיב (ישע' מב, כא) ה' חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ 'גְּדִיל' תּוֹרָה וַיֵּאדָר. ומאן דאמר תפלה דכתיב (מלכים ב' ח, ד) סִפְּרָה נָא 'הַגְּדוֹלוֹת' אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלֹהִישֶׁע, ואלישע דעבד ברחמי הוא דעבד.

^{טז} בשל"ה הק' (מסכת תמיד, נר מצוה אות יג, הגה ב), ובכלי יקר (סוף פרשת עקב), ובעשרה מאמרות להרמ"ע (אס כל ח, ח"ב סימן ח), ועמק המלך (שער א, פרק א). וכן הובא פירוש זה ברי"ף על עין יעקב (ברכות שם).

זאָגן זיי דאָך דעם פֿשט, ווייל עתידין בתי כנסיות ובתי מדרשות לקבוע בארץ ישראל (מגילה כט.), איבערדעם 'על שם העתיד' הייסן די בתי כנסיות ובתי מדרשות ועל האדמה, און זיי האָבן קדושת הארץ, ווייל זיי זענען דאָך [עתידין לקבוע בארץ ישראל]. טאָקע די מקומות אליין זענען דאָך עתיד לקבוע, אַ בית הכנסת.

פה

ועל דרך זה פירשתי - ושוב מצאתי כן בחתם סופר - בביאור מאמר ההגדה השתא "הכא" לְשֵׁנָה הַבָּאָה בְּאַרְעָא דִּישְׂרָאֵל, דמקום זה עצמו שאנו יושבין עתה יהיה נקבע בארץ ישראל [ושלכן גם עתה כבר יש בו קדושת הארץ] אזוי ווי איך איך האָב שוין אסאך מאָל נאָכגעזאָגט.

איך פלעג [עס] צו טייטשן, נאָכדעם האָב איך געטראָפֿן [אז] דער חתם סופר טייטשט עס [שוין]^{צא} [במאמר הגדה של פסח] הַשְׁתָּא "הַכָּא" לְשֵׁנָה הַבָּאָה בְּאַרְעָא דִּישְׂרָאֵל, [אז] טאָקע 'דער פלאַך' וואו מ'זעמיר היצטערט, דאָס זאָל זיין לְשֵׁנָה הַבָּאָה "בְּאַרְעָא דִּישְׂרָאֵל", טאָקע 'דעם פלאַך' אליין וועט נקבע ווערן בְּאַרְץ הַקְדוּשָׁה. [ושלכן גם עתה כבר יש לו קדושת הארץ, וכמבואר שם בחתם סופר, דלכן גם אצלינו מתקיים ענין מיעוט המחזיק את המרובה, שהוא ענין המיועד לקדושת הארץ]^{צב}.

פו

ישוב קושיא א

ובזה יובן מה שניחם אותו הקב"ה באומרו כי לְנוּ גְדוֹל אֲשִׁימָךְ "שָׁם", דהכוונה דע"י שיתעסקו שם בתורה ובתפילה בבתי כנסיות ומדרשות, שעי"ז נקראים "גוי גדול", על ידי זה יהא נחשב גם "שָׁם" כאילו הם "בארץ ישראל" עצמו, ולכן אין עליו להצטער על שהזקק לצאת מארץ ישראל

איבערדעם האָט מען אים געזאָגט אַל תִּירָא מִרְדָּה מִצְרִימָה וואָס דו גייסט קיין

^{צא} בדרשות חתם סופר (שבת הגדול תקס"ב, דף רלז.): והאמת לפעמים אדם נדחק בפרנסה וצרכי הבית, ובמקום משכן דירתו, ואי אפשר לו להטיב עם אחרים. אבל באמת הכל מפיתוי יצר הרע, כי במקום קדושה אין כאן דוחק. אשר על כן בארץ ישראל היה מחזיק כל כך אָנְשִׁים אשר עתה אפילו קנים כל כך אי אפשר להכניס שם בכל אותה המדינה (כמבואר בגיטין נו.). ובעיר הקודש ירושלים שהיה יותר מקודש, היתה העיר לבדה מחזקת אנשי כל המדינה, ולא אמר אדם מעולם צר לי המקום וכו' (אבות ה, ה). ומקום עֲזָרָה מקודש יותר, היתה מחזקת כל אלו האנשים עומדים צפופים ומשתחוים רַחֲמִים (שם). וכל ישראל מוחזקים בין שני בדי ארון בימי יהושע בן נון (בראשית רבה ה, ו). כי מקום הקדושה אינו מחזיק מקום בעולם הזה הגשמי כלל, עיין מה שכתבתי במקום אחר (הובא בדרשות שם דף מד: בשער יוסף) על פסוק כי עֲתָה הִרְחִיב ה' לָנוּ וּפָרִינוּ בְּאַרְץ (תולדות נו, כב). וכן לענין הסתפקות, אמרו חז"ל (זמא לט.) בחילוק לַחֵם הַפָּנִים, כִּהֵן שֶׁהֵגִיעוּ כְּפֹל הִיא אוֹכֵל וְשׁוֹבֵעַ, כי ברכת ה' נשתלח במאכלים ההמה, וכן בכל המטלטלים, והכל משום קדושתן של ישראל והארץ הקדושה.

וזה אני חושב במאמר כָּהָא לַחֲמָא עֲנָא דִּי אֲכָלוּ אֲבָהֵתָא, יֶאֱמֹר, זה הוא המאכל של עיני ועוני שאכלו במצרים מחמת רעבון ועיניו, והוא בעצמו המאכל שאנו אוכלים ושומחים בו בהיות ברכת ה' חופה עלינו בְּסִפְרָנוּ נִיסֵינוּ ונפלאותיו, ולא עוד אלא אף על פי שלא הכנונו אלא לצרכינו, מכל מקום כָּל דְּכַפִּין יִתֵּי וְיִכּוֹל וְכָל דְּצָרִין יִתֵּי וְיִפְסֹת, ויהיה מספיק לכל הבאים, וכל ישראל יוצאים בפסח אחד (פסחים עה.). וגם דירתנו ומקום מושבנו לא יהיה דחוק לכל הבא, כי להיות עתה ביתנו מקום קידוש שמו הגדול וסיפור נפלאותיו, הרי הוא מעין ארץ הקדושה, כי עתידיים בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל לקבוע בארץ ישראל (מגילה כט.). והיינו השתא הכא, לְשֵׁנָה הַבָּאָה תַּהִיָּה 'הבית הזה' קבוע בארץ ישראל.

^{צב} וכן נראא דלפי פירושו של רבינו במאמר ההגדה היה גם כן מסיים הענין באופן שעבור זה גם עתה בחוץ לארץ יש לנו כאן קדושת הארץ על שם העתיד, ובזה יובן שייכות ענין זה להמשך הדרוש דכאן [אלא שרבינו קיצר כאן ולא סיים פרט זה].

[ועיין בהגדה מהר"י ט"ב (בפיסקא הא לחמא עניא) שיש שם בחינה כזו בביאור המאמר השתא הכא וכו'. אבל כנראה, דשם הוא ממה שאמר רבינו בשנים האחרונות כאן. אבל מה שמזכיר רבינו כאן הוא כפי הנראה ממה שאמר בשנים שלפני המלחמה (וכדמשמע מלשוננו שאמר בלשון: איך 'פלעג' צו טייטשן, דברוך כל בלשון זה הכוונה על מה שאמר באירופא קודם המלחמה), ושם מסתמא סיים לבאר באופן דלכן יש ענין קדושת הארץ גם עתה בכאן, ולזה שפיר מסמך אותה לדברי החתם סופר שפירש כן].

מצרים, דו גייסט אַרױס פון קדושת הארץ, וואָרן פֿי לגוי גדול אַשׁימָךְ "שם", דו וועסט זיין אַ גוי "גדול", [שיעסקו שם בתורה ועי' זכור לבסוף אל] מתן תורה, מיט תפלה, וועסטו "דאָרט" [בתוך מצרים] האָבן אַזעלעכע מקומות הקדושים וואָס ס'וועט האָבן "קדושת האָרץ".

האָט ער אים מיט דעם מנחם געווען [אז] אַל תִּירָא מִרְדָּה מִצְרַיִמָּה.

פז

הקדמה לאופן שני בישוב קושיא א

אין אומרים שירה על נס שבחוץ לארץ. ועם כל זה אמרו שירה על הים, דמכיון שהיו שם משה וששים רבוא מישראל, היתה שם השארת השכינה כמו בארץ ישראל

קען נאָך מער זיין, וואָרן ס'שטייט דאָך^צ, אַין אומרים שירה על נס שבחוץ לארץ [מגילה יד.], און אין מצרים [שפיר אמרו שירה על הים, יען כן] שָׁם הָיָה מִשֶּׁה וּשְׁשִׁים רִבּוּא. [ונשמע מזה כן] דאָרטן וואו [ס'איז דאָ] ששים רבוא מישראל איז געווען השראת השכינה אַזוי ווי אין ארץ ישראל^{עד}.

פח

ומבואר במדרש כי יעקב אבינו לא נסתלק עד שראה ששים רבוא מבניו, ונמצא שעוד בחייו נתקיים ענין "הגוי גדול" אף לפי פשוטו

[און] ששים רבוא אידן, אַזוי איז [דאָך אין] פֿשטות טייטש דער לגוי גדול, [נדהיינו ששים רבוא].

וואָרן ס'שטייט דאָך^ע אז יעקב אבינו איז נישט אַוועק פון דעם עולם, ביז ער האָט נישט געזען ששים רבוא מיוצאי חלציו.

פט

והפֿשט מקושר גם עם הדרש של "גוי גדול" דקאי על מתן תורה, כי המספר ששים רבוא נשמות ישראל הם נגד ששים רבוא אותיות לתורה, כי כל אחד יש לו שורש בהתורה

און ששים רבוא אידן דאָס איז דאָך [כולל] דער שורש קדושת ישראל, [כי "ישראל" נוטריקון] י'ש ש'שים ר'בוא א'ותיות ל'תורה [מגלה עמוקות ואתחנן, אופן קפו], [ונוייל] די תורה הקדושה איז [יש בו אות אחד] אַקעגן יעדן איד, [און] ס'איז דאָך דאָ ששים רבוא אידן. [און] אַלעס איז נמשך, יעדער וואָס האָט אַ שורש אין די תורה הקדושה, דער כלל

^צ בישמח משה בשלח (ד"ה אשירה לה): יתבאר על פי אמרם ז"ל [מגילה יד.] אין אומרים הלל על נס שבחוץ לארץ. - והא דאמרו בימי משה, התם הוי משה וכל ישראל ושכינה עמהם. [עכ"ל היש"מ].

ועיין עוד בערבי נחל (פ' שלח, ד"ה אלא האמת הבורי) בשם הזוהר וכתבי האר"י, דלכן היו יכולין להקריב קרבנות במדבר ולא היה נחשב כקדשים בחוץ, כי בדור המדבר היתה כל קדושת ארץ ישראל ומקום המקדש שם עמהם במדבר, [והובא זה כמה פעמים בדברי רבינו].

וכן בשל"ה הקדוש (פ' ויחי, סוף חלק תורה אור, אות יט) כתב: הנה בכל מקום שהם ביחד כל זרע ישראל, שם הוא אַיִרָא דְאָרְץ יִשְׂרָאֵל, ושם מותר להקריב לה'. וכמו שעשו ישראל במדבר ארבעים שנה, שהקימו את המשכן והקריבו קרבנות, ולא נקרא שְׁחֻטֵי חוץ חס ושלום אף על פי שלא היה ארץ ישראל, מכל מקום באותו פעם שהיו שם כל ישראל ביחד היה שם אַיִרָא דְאָרְץ יִשְׂרָאֵל.

^{עד} וז"ל רבינו בס"ג נצבים וילך תשט"ו (לשון קדשו קונטרס קי, אות יט-כ): זיי זענען דאָך געווען אונטערן רשות פון משה רבינו, [שהוא] אַ מלכות קדושה, [ונכמו שאמרו במדרש] [ויקרא רבה לא, ד. ועוד] [בפסוק] וַיְהִי בִישְׂרׁוֹן מִלֶּךְ [ברכה לג, ה] זה משה, משה רבינו איז געווען דער "מלך", [והיו שם] משה ואהרן הכהן, די סנהדרין און די ע' זקנים. [ועוד שהרי] ס'האָט געהאָט דעם דיין פון ארץ ישראל אויך. אַזוי שטייט אין ישמח משה אין פרשת בשלח.

דאָרט וואו ס'איז דאָ משה רבינו מיט ששים רבוא מישראל [היה שם קדושת ארץ ישראל].

^ע בבראשית רבה (עט, א): אמר רבי יודן, לא נפטר אבינו יעקב מן העולם עד שראה ששים רבוא מבני בניו.

ישראל, זענען אַלע נמשך פון 'די ששים רבוא נשיצאו ממצרים וקבלו את התורה, שהם היו כלליות נשמות כל ישראל המתחלקים לששים רבוא ענפים).

3

ישוב קושיא א (באופן שני)

ועל כל פנים גם לפי פשוטו אתי שפיר מה שאמר לו כי "לִנְיָ גִדּוֹל" אֲשִׁימָךְ "שָׁמָּה", דעל ידי שיהיו לנו גידול של ששים רבוא, יהיה שם השראת השכינה כמו "בארץ ישראל", שהרי ממעם זה הוא שאמרו שירה אפילו בחוץ לארץ

איבערדעם נכשנטיירא יעקב על שהוצרך לצאת מארץ ישראל למצרים שהוא חוץ לארץ האֵט ער [אים] געזאגט פי "לְגֹי גְדוֹל" אַשִּׁימָךְ "שֵׁם", דאָרטן האָט אַ כח פון קדושת האָרץ, (והרהיאת) מ'האָט דאָךְ געזאָגט שִׁירָה [על הים] אויך פאַר דעם.

ווייל דאָרט אַליינס נעוד בתחלת גלות מצרים בחיי יעקב איז אויך געווען [ס' רבוא מבניו, ס'איז דאָךְ בפשטות אויך טאַקע געווען דאָרטן [במצרים] ששים רבוא אידן, [ונתקיים] "לְגֹי גְדוֹל" אַשִּׁימָךְ שֵׁם גסם מיד בחיי יעקב, מלבד מה דקאי על זמן יציאת מצרים ומתן תורה].

43

יֵשׁוּב קוֹשִׁיָא ב

וממילא יובן הכוונה באומרו "**אֶלְכִי**" אֶרֶץ עֶמֶק מִצְרִימָה, להכוונה שגם שם במצרים היה השראת השכינה כמו בארץ ישראל, וממשך הכתוב דהו ע"י שיתקיים הסיפא כי "לִנְיוֹ דְּרוּל" אֲשִׁימָךְ שָׁם", והיינו לפי פשוטו הריבוי של ס' רבוא, או לפי מדרשו העסק של תורה ותפילה, אשר כל זה גורם להשראת השכינה

אָבער על כל פנים זעה מיר דאָס, אין די אַלע פּשטים אין די אַלע טעמים וואָס ער האָט געזאָגט, נדהכוונה שיזכה להשראת השכינה, והוא ע"י עסק התורה ותפילה, או ע"י הריבוי של ס' רבוא מישראלן.

ממילא איז (מובן ההמשך שאמר לו הקב"ה) **"אֲנֹכִי" אַרְדַּ עִמָּךְ מִצְרִימָה**, וכי על ידי בחינת גוי גדול וועט זיין השראת השכינה (במצרים), די זעלבע וואס 'דארטן' (בארץ ישראל).

צב

אלא שסוף סוף הלא אם יהיו בגלות במצרים, יעברו עליהם כמה ירידות ושפלות, לזה אמר לו עוד ואנכי אעלה גם עלה, לנחמו גם על זה, כי לבסוף יצאו ויתעלו מכל הירידות האלו

[וְאָמַר לוֹ עוֹד] וְאַנְכִי אֶעֱלֶךָ גַּם עָלֶיהָ.

נאָר אינדערמיט אָבער, זענען דאָך אָבער אידן [דורכגעגאנגען ירידות, ווען מ'איז געווען אין מצרים איז דאָרט געווען פֿמה ירידות, כמה ירידות מיט שפּילות, זיי זענען געווען משוקעים אין מ"ט שערי טומאה.
און דער בורא כל עולמים האט געהאלפן.

כיום הזה שהוא מאפיל ומאיר, כף עתיד להאיר לכם (לשון רש"י נצבים כט, יב).

אינעם גרעסטן אַפֿלֶה, ווייסט מען אַז דער סוף וועט זיין [אז] הקדוש ברוך הוא וועט מאיר זיין, [ער] וועט 'דאך' דערלייכטן, מ'וועט ארויס פונעם חשכות.

צג

ישוב קושיא ג

ואמר בלשון "גם" עלה, דבא לרבות עליות הרבה, מתוך כמה ירידות שיהיו להם

איבערדעם האָט ער געזאָגט "גם" עֲלֶה, נדחיבת גם בא לרבות) אַסאַך מאַל עֲלִיּוֹת. (מִכְדִּין מִזְאֵל זִיךְ נִישַׁט דערשרעקן פֿון די גרויסע ביטערע ירִידוֹת.

צד

סיום התורה

ווי דער אַמֶת, דאָס האָט מען דאָך געשמועסט ער סוף פֿל הדורות, [אפילו] אין די לעצטע דורות, בַּעיקָבָא דְמִשְׁיחָא, [ווען ס'איז] די גרויסע ביטערע יְרִידוֹת. אָבער דער בורא כל עולמים וועט 'אַלץ' העלפן, "גם עֲלֶה".

צה

און עקסטער [איז] וְיוֹסֵף יֵשִׁית יָדוֹ עַל עֵינָיו, וואָס כ'האָב פריער געזאָגט, דער כח [השליטה] פון יוסף הצדיק, [וואָס] ער האָט מכניע געווען טומאת מצרים, דאָס איז אַלעס געבליבן אַ נִצְחִיּוֹת, 'דער' קדושה [של יוסף הצדיק].
"בְּזִכְוֹתָם" דערהאַלט מען זיך אין די לעצטע דורות, אין די אַלע יְרִידוֹת.

צו

דער בורא כל עולמים האָט געהאַלפן טאַקע, [דבגלות מצרים נחקיים] וְאֶנְכִי אֶעֱלֶה, [און] מִצְרַיִם איז דאָך דער שוֹרֶשׁ פון אַלע גְּאוּלוֹת, פון יעדן גְּלוּת. דאָרף מען צו וויסן: אַזוי ווי ס'איז געוועזן - דער בורא כל עולמים האָט געהאַלפן מ'האָט אויפגעהויבן אידן פון די גרויסע יְרִידָה - אין מצרים, [אזוי] איז ביי יעדן שְׁפִלוּת, אין די אַלע גְּלוּיּוֹת אויך.

צז

ברכת הקודש

אַזוי האָף מיר - מ'זאָל מיר די זכיה האָבן - [און] בְּקָרֵב וועל מיר זען די "עֲלִיָּה" !
גם עֲלֶה !

דער בורא כל עולמים וועט "אויפהייבן" אידן !
מ'וועל מיר געהאַלפן ווערן במהרה !

מ'זאָל מיר די זכיה האָבן :
מ'זאָל דערלעבן צו זען די ישועה שלימה.
בהתרוממות קרן התורה וישראל.

[און] ביז דערווייל זאָל מיר די זְכִיָּה האָבן מ'זאָל דְּבִיק זיין אין הקדוש ברוך הוא, אין די תורה הקדושה, און דרך האמת.
דער בורא כל עולמים זאָל אָפּהיטן אידן מכל צרה וצוקה, ברוחניות ובגשמיות.
במהרה זאָל מיר זוכה זיין צו זען בִּישׁוּעַת יִשְׂרָאֵל, בְּקִדּוּשָׁה וְטְהָרָה, בְּשִׂמְחָה וְנִחָה.
מ'זאָל מיר זוכה זיין צו זען בהתגלות כבוד שמים עלינו, במהרה בימינו אמן.

